

Dr. Gellérfi Gergő – Portfólió 2.

Iuvenalis első négy szatírájának prózai fordítása magyarázó jegyzetekkel

A csatolt fordítások megjelenési helye:

Most én beszélek! – Iuvenalis 1. szatírájának fordítása. Antikvitás & Reneszánsz 4 (2019/2) 189–203.

Torkig vagyok a képmutatással – Iuvenalis 2. szatírájának fordítása. Antikvitás & Reneszánsz 5 (2020/1) 223–237.

Elhagyom a várost! – Iuvenalis 3. szatírájának fordítása. Antikvitás & Reneszánsz 3 (2019/1) 131–144.

Igaz történet a nagy halról – Iuvenalis 4. szatírájának fordítása. Antikvitás & Reneszánsz 6 (2020/2) 109–123.

*D. Iunii Iuvenalis Saturae***SATVRA I**

Semper ego auditor tantum? numquamne reponam
 uexatus totiens rauci Theseide Cordi?
 inpune ergo mihi recitauerit ille togatas,
 hic elegos? inpune diem consumpserit ingens
 Telephus aut summi plena iam margine libri 5
 scriptus et in tergo necdum finitus Orestes?
 nota magis nulli domus est sua quam mihi lucus
 Martis et Aeoliis uicinum rupibus antrum
 Vulcani; quid agant uenti, quas torqueat umbras
 Aeacus, unde alius furtiuae deuehat aurum 10
 pelliculae, quantas iaculetur Monychus ornos,
 Frontonis platani conuolsaque marmora clamant
 semper et adsiduo ruptae lectore columnae.
 expectes eadem a summo minimoque poeta.
 et nos ergo manum ferulae subduximus, et nos 15
 consilium dedimus Sullae, priuatus ut altum
 dormiret. stulta est clementia, cum tot ubique
 uatibus occurras, periturae parcere chartae.
 cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
 per quem magnus equos Aurunca flexit alumnus, 20
 si uacat ac placidi rationem admittitis, edam.

¹ A mitikus Theseus királyról szóló, a cím és a téma alapján alkalmasint epikus mű.

² Római környezetben játszódó komédia – szemben a görög témát feldolgozó *fabula palliatá*val.

³ Tragikus hősök, egyúttal tragédiacímek. A tekercs széle és hátoldala alapvetően nem volt alkalmas arra, hogy írjanak rá.

⁴ A valós téma ábrázolásának programja a mitológiai tematikával szembeállítva hasonlóképp jelenik meg a vergiliusi *Georgica* 3. könyvének nyitányában.

*Iuvenalis 1. satírája***Most én beszélek!**

[1] Én mindig csak másokat hallgassak? Soha ne álljak bosszút a rekedt Corduson, aki oly sokszor gyötört *Theseis*ével?¹ Hát büntetlenül szavaljon nekem az egyik togatákat,² a másik meg elégiákat? S büntetlenül eméssze el egész napom a hatalmas *Telephus* vagy a tekercs margóit is elfoglaló, sőt a hátoldalán sem befejezett *Orestes*?³ A saját házát sem ismeri úgy senki, ahogy én ismerem Mars ligetét és Vulcanus barlangját Aeolus szirtjei mellett!⁴ Hogy mit tesznek a szelek, mely árnyakat ítéli kínzásra Aeacus,⁵ honnan szállította el az a másik a lopott irhácska aranyát,⁶ mekkora kőrisfákat hajigál Monychus⁷ – ettől visszhangzanak szüntelenül Fronto platánfái és a vonagló szobrok. Már az oszlopok is megrepedtek az állandó felolvasásoktól! Ugyanerre számíthatsz a legnagyobb és a legkisebb költőtől...

[15] Persze egykor én is a pálca alá tartottam a kezem, én is tanácsoltam Sullának, hogy vonuljon vissza és aludjon nyugodtan.⁸ Ostobaság lenne megkegyelmezni az amúgy is pusztulásra ítélt papírnak, amikor lépten-nyomon költőkre botlasz. De hogy én miért akarok inkább a satíra mezején vágatni, melyen egykor Aurunca nagy szülötte hajtotta lovait?⁹ Ha ráérték, és nyugodtan meghallgattok, elmondom.

⁵ Aiginai király, halálát követően a három alvilági bíra egyike Rhadamanthus és Minos mellett.

⁶ Demitizáló utalás Iasonra, az Argonauták vezetőjére, aki megszerezte az aranygyapjút Kolchisból.

⁷ A lapithák elleni küzdelemben Caeneust fákkal betemető kentaurok egyike.

⁸ Iuvenalis retorikai képzettségére utal: a Kr. e. 1. századi *dictator*, Sulla visszavonulásra bírása a tanácsadó mintabeszédek gyakori témája volt.

⁹ Lucilius, a műfajalapító, a satíráköltő archetípusa. Iuvenalis a műfaji elődök közül a legtöbb szempontból hozzá áll a legközelebb.

cum tener uxorem ducat spado, Meuia Tuscum
 figat aprum et nuda teneat uenabula mamma,
 patricos omnis opibus cum prouocet unus
 quo tondente grauis iuueni mihi barba sonabat, 25
 cum pars Niliacae plebis, cum uerna Canopi
 Crispinus Tyrias umero reuocante lacernas
 uentilet aestiuum digitis sudantibus aurum
 nec sufferre queat maioris pondera gemmae,
 difficile est saturam non scribere. nam quis iniquae 30
 tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se,
 causidici noua cum ueniat lectica Mathonis
 plena ipso, post hunc magni delator amici
 et cito rapturus de nobilitate comesa
 quod superest, quem Massa timet, quem munere palpat 35
 Carus et a trepido Thymele summissa Latino;
 cum te summoueant qui testamenta merentur
 noctibus, in caelum quos euehit optima summi
 nunc uia processus, uetulae uesica beatae?
 unciolam Proculius habet, sed Gillo deuncem, 40
 partes quisque suas ad mensuram inguinis heres.
 accipiat sane mercedem sanguinis et sic
 palleat ut nudis pressit qui calcibus anguem
 aut Lugudunensem rhetor dicturus ad aram.
 quid referam quanta siccum iecur ardeat ira, 45
 cum populum gregibus comitum premit hic spoliator
 pupilli prostantis et hic damnatus inani
 iudicio? quid enim saluis infamia nummis?
 exul ab octaua Marius bibit et fruitur dis
 iratis, at tu uictrix, prouincia, ploras. 50

¹⁰ Akár valódi vadászatról, akár az arénában rendezett *venatió*ról van szó, a narrátor alapvetően férfiakhoz illő szerepben jeleníti meg az egyébként ismeretlen nőt.

¹¹ Egyiptomi város a Nílus-deltában, amely Iuuenalis három versében is megjelenik, egyaránt negatív konnotációkkal.

¹² A 4. szatírában részletesen bemutatott egyiptomi származású újjgazdag, Domitianus belső körének tagja.

[22] Amíg a puhány eunuch megnősülhet, amíg Mevia etruszk vadkant döfhet le,¹⁰ s csupasz keblén tarthatja dárdáit, amíg minden előkelőt lekörözhet vagyonával az, ki egykor kemény, sercegő szakállam nyírta, amíg a nílusi aljanép fia, e canopusi¹¹ rabszolga, Crispinus¹² izzadó ujján akkora nyári gyűrűt forgat, hogy ha csak egy kicsivel nagyobb lenne, már el se bírná az ékkő súlyát, s vállán bíbor köpenyét igazgatja, addig nehéz nem írni szatírárt!

[30] Hát ki képes oly acélidegzettel túrni e város igazságtalanságait, hogy vissza tudja fogni magát, amikor a zugüggyvéd Matho egymaga kitölti új hordszékét, nyomában meg jön a besúgó, ki elárulta befolyásos barátját, s készen áll, hogy elorozza mindazt, ami még megmaradt a felzabált nemesi vagyonból? Tőle retteg Massa, Carus ajándékokkal kényezteteti,¹³ akárcsak Thymele, kit a remegő Latinus küldött.¹⁴ Vagy tán visszafogod magad, amikor azok löknek félre, kik az éj leple alatt vívták ki helyüket a végrendeletekben, akik a legkiválóbb úton emelkednek az égis: egy gazdag öregasszony bukszáján át? Proculeiusnak egy tizenketted rész jut, Gillónak meg tizenegy. Ki-ki ágyéka méretei szerint örökölhet! Vigye hát a vére bérét, és sápadjon úgy, mint ki csupasz talppal kígyóra lépett, vagy mint a lugdunumi oltár mellett beszélni készülő szónok!¹⁵

[45] Miért is mondjam, micsoda harag aszalja májam, amikor kísérete hadával tör utat magának a férfi, aki gyámfiát áruba bocsátotta és kifosztotta, vagy ez a másik, kit hiába ítélték el? Mit számít a megvetés, ha a pénzed megmarad? Számúzték Mariust,¹⁶ de már délután vedel, és még örül is az istenek haragjának! Te meg, győztes provincia, zokogsz...

¹³ Baebius Massa és Mettius Carus két hírhedt besúgó Domitianus korából – az előbbit bevádoló Herennius Senecio kivégzéséért utóbbi tehető felelősség elsősorban.

¹⁴ Latinus kedvelt *mimus*-színész volt Domitianus alatt – a szavak feltehetőleg egy darabra utalnak.

¹⁵ A Drusus által Kr. e. 12-ben felállított Augustus- és Róma-oltárnál rendezett szónoki versenyt Caligula, ahol a veszteseknek megalázó büntetéseket helyeztek kilátásba.

¹⁶ Marius Priscus africai proconsul Kr. u. 100-ban ítélték száműzetésre a provinciában elkövetett kegyetlenkedések és egyéb bűnök miatt – a narrátor azon méltatlankodik, hogy Marius az ítélet ellenére kitűnő anyagi helyzetnek örvendett. Elítélése egyúttal a szatíra keletkezésének *terminus post quem*-jét is jelenti.

haec ego non credam Venusina digna lucerna?
 haec ego non agitem? sed quid magis? Heracleas
 aut Diomedead aut mugitum labyrinthi
 et mare percussum puero fabrumque uolantem,
 cum leno accipiat moechi bona, si capiendi 55
 ius nullum uxori, doctus spectare lacunar,
 doctus et ad calicem uigilanti stertere naso;
 cum fas esse putet curam sperare cohortis
 qui bona donauit praesepibus et caret omni
 maiorum censu, dum peruolat axe citato 60
 Flaminiam puer Automedon? nam lora tenebat
 ipse, lacernatae cum se iactaret amicae.
 nonne libet medio ceras inplere capaces
 quadriuiu, cum iam sexta ceruice feratur
 hinc atque inde patens ac nuda paene cathedra 65
 et multum referens de Maecenate supino
 signator falsi, qui se lautum atque beatum
 exiguus tabulis et gemma fecerit uda?
 occurrit matrona potens, quae molle Calenum
 porrectura uiro miscet sitiende rubetam 70
 instituitque rudes melior Lucusta propinquas
 per famam et populum nigros efferre maritos.
 aude aliquid breuibus Gyaris et carcere dignum,
 si uis esse aliquid. probitas laudatur et alget;
 criminibus debent hortos, praetoria, mensas, 75
 argentum uetus et stantem extra pocula caprum.
 quem patitur dormire nurus corruptor auarae,
 quem sponsae turpes et praetextatus adulter?
 si natura negat, facit indignatio uersum
 qualemcumque potest, quales ego uel Cluuienus. 80

¹⁷ Venusia híres szülöttére, a műfaji elődre, Horatiusra utal, aki saját bevallása szerint (*Ep.* 2, 1, 112–113) már napkelte előtt dolgozott – s egyúttal a sötét sarkok (s az ott rejtőző sötét bűnök) megvilágítására is.

¹⁸ Daedalus és Icarus alakját és történetét idézik meg e szavak.

¹⁹ Kontraszteremtő névátvitel Achilleus kocsihajtója és a családi vagyont elherdáló ifjú között.

[51] És ezeket ne tartsam méltónak a venusiai lámpására?¹⁷ Ne ezekkel foglalkozzam? Hát akkor kikkel? Heraclesekkel, Diomedesekkel, a labirintus bőgésével, a fiú-ütötte tengerrel és a repülő áccsal?¹⁸ Mikor a férj kerítőként örököl attól, ki elcsábította feleségét – már ha az asszonynak nincs hozzá joga –, mert remekül tudja a plafont bámulni, s ébren horkolni a borospohár felett? Mikor Automedonként suhan végig gyors szekérével a Flaminián az ifjú,¹⁹ ki minden pénzét lovakra herdálta, és semmije sincs már ősei vagyonából, mégis azt hiszi, hogy hadvezetést remélhet? Kezében tartja a gyepplőt, és úgy illegeti magát csuklyába bújít kedvese előtt!

[63] Ugye te is szívesen töltened meg falánk írótabláid akár az utcasarkon, amikor hat ember vállán utazik egy hamis irat ellenjegyzője? A hordszék függőnye jobbról-balról nyitott, szinte teljesen kitárulkozik – nagyon emlékeztet a heverő Maecenasra, csakhogy ő rövid iratokkal és egy nedves pecsétgyűrűvel²⁰ tette magát gazdaggá és előkelővé! Amonnan közelít egy hatalmas asszony, ki békamérget önt a könnyű calei borba, hogy szomjas férjének adja, s Lucustánál²¹ különb módon tanítja tudatlan rokonait, hogy temessék el elkékült hitvesüket, miközben a nép róluk pusmog.

[73] Merészelj olyat tenni, amiért Gyara szűkös szigetére küldenek,²² vagy bezárnak, ha akarsz lenni valami. Dicsérik a jó erkölcsöt, de attól még megfagysz! A bűnözőknek jár a kert, a birtok, a terített asztal, a mives ezüst és a kecskedísz a serleg peremén. Ugyan ki tud itt aludni, miközben az após megrontja kapzsi menyét, félrelépnek a menyasszonyok, s már az ifjak is férjezett nőket csábítanak el? Ha a tehetségem nem elég, majd a felháborodás írja a verset, bármilyet is tud, akár olyat, mint én, akár olyat, mint Cluvienus.²³

²⁰ A pecsétgyűrűt benedvesítették, hogy a viasz ne ragadjon rá (ld. pl. *Ov. Am.* 2, 15, 16).

²¹ Hírhedt méregkeverő Nero-korából – Suetonius utal arra, hogy tanítványai is voltak (*Nero* 33).

²² Elhagyott, kicsiny sziget (mai nevén Gioura vagy Gyaros) az Égei-tengeren, amelyet még a 20. században is használtak börtönszigetként.

²³ Egyébként ismeretlen szerző – a szerénység minden bizonnyal színlelt.

ex quo Deucalion nimbis tollentibus aequor
 nauigio montem ascendit sortesque poposcit
 paulatimque anima caluerunt mollia saxa
 et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas,
 quidquid agunt homines, uotum, timor, ira, uoluptas, 85
 gaudia, discursus, nostri farrago libelli est.
 et quando uberior uitiorum copia? quando
 maior auaritiae patuit sinus? alea quando
 hos animos? neque enim oculis comitantibus itur
 ad casum tabulae, posita sed luditur arca. 90
 proelia quanta illic dispensatore uidebis
 armigero! simplexne furor sestertia centum
 perdere et horrenti tunicam non reddere seruo?
 quis totidem erexit uillas, quis fercula septem
 secreto cenauit auus? nunc sportula primo 95
 limine parua sedet turbae rapienda togatae.
 ille tamen faciem prius inspicit et trepidat ne
 suppositus uenias ac falso nomine poscas:
 agnitus accipies. iubet a praecone uocari
 ipsos Troiugenas, nam uexant limen et ipsi 100
 nobiscum. 'da praetori, da deinde tribuno.'
 sed libertinus prior est. 'prior' inquit 'ego adsum.
 cur timeam dubitemue locum defendere, quamuis
 natus ad Euphraten, molles quod in aure fenestrae
 arguerint, licet ipse negem? sed quinque tabernae 105
 quadringenta parant. quid confert purpura maior
 optandum, si Laurenti custodit in agro
 conductas Coruinus ouis, ego possideo plus
 Pallante et Licinis?' expectent ergo tribuni,
 uincant diuitiae, sacro ne cedat honori 110
 nuper in hanc urbem pedibus qui uenerat albis,

²⁴ Az özönvíz a mitológiai vaskor kezdete.

²⁵ Latinul *sportula*, szó szerint „kosárka”. A korábbi szokást, miszerint a kliensek szolgálataik fejébe meghívást nyertek a patrónus lakomáira, egy jóval személytelenebb váltotta fel: a meghívás szerint „elvitelre” kaptak ételt (innen a név), majd később már pénzt osztottak nekik – jellemzően 25 *ast*, azaz 100 *quadranst*.

[81] Azóta, hogy a felhők megemelték a tengert, s Deucalion kikötötte hajóját a hegyen,²⁴ majd jóslatot kért, és lassacskán lélek melegítette át a meglágyult köveket, Pyrrha pedig bemutatta férjeiknek a meztelen lányokat, amit csak tesznek az emberek, óhaj, félelem, harag, vágy, öröm, ide-oda futkosás – mindezekkel etetem könyvecskémet.

[87] Hát mikor dúskáltunk ennyire a bűnökben? Mikor tárta szélesebbre zsebeit a kapzsiság? Mikor tüzelte fel így a kockajáték a lelkeket? Már nem csak egy kis erszénykével ülünk le játszani az asztalhoz, teljes vagyonunkat tesszük kockára. Micsoda hősi küzdelmeket látunk a fegyveres pénztárnok körül! Hát nem kész téboly százezreket eljátszani, miközben fázó szolgádtól még egy köpenyt is sajnálsz?

[94] Ugyan, mely őszünk épített ennyi villát, melyikük költötte el titokban hétfogásos lakomáját? Most így tesznek, s csak némi konc kerül a küszöbre az előkelő csürhének, hogy azon marakodjanak.²⁵ De azért előbb megnézi az arcodat az úr, hisz aggódik, nehogy más helyett, hamis néven kérd a jussod. Ha felismer, akkor persze kapsz te is. Megparancsolja a kikiáltónak, hogy hívja előre a trójai előkelőket,²⁶ hiszen ők is a küszöbét koptatják velünk együtt: „Előbb a praetornak adj, aztán a tribunusnak!”

[102] Csakhogy a felszabadított rabszolga előbb áll a sorban. „Én voltam itt előbb” – mondja. „Lehet, hogy az Euphrates partján születtem, nem is tagadhatom, látszik az ablaknyi lyukakról nőies fülemen, de miért félnék, miért tétováznék megvédeni a helyem? Viszont van öt kocsmám, négyszázezeret keresek velük. Miért vágnék az ő bíbor togájára, ki Laurentum mezején őrzi bérelt nyáját, mikor nekem több pénzem van Pallasnál és a Licinus-féléknél is?”²⁷ Várjanak csak a tribunusok, üljön tort felettük a gazdagság, nehogy a szent tisztségnek utat engedjen ő, ki a minap még fehér lábbal érkezett a városba.²⁸

²⁴ A kifejezéssel Iuvenalis a *sportuláért* járuló előkelő személyek megalázott helyzete, s vélt származásuk közötti kontrasztot hangsúlyozza.

²⁷ Pallas Claudius (vagy édesanyja) szabadosa, aki Tacitus tanúsága szerint hatalmas, háromszázmillió sestertius vagyonnal rendelkezett. Licinus szintén szabados, akit Augustus szabadított fel Caesar végrendelete nyomán, vagyonát Gallia *procurator*aként gyűjtötte össze.

²⁸ A külföldről behozó rabszolgák lábát krétával (vagy gipszporral) jelölték meg.

quandoquidem inter nos sanctissima diuitiarum
 maiestas, etsi funesta Pecunia templo
 nondum habitat, nullas nummorum ereximus aras,
 ut colitur Pax atque Fides, Victoria, Virtus 115
 quaeque salutato crepitat Concordia nido.
 sed cum summus honor finito computet anno,
 sportula quid referat, quantum rationibus addat,
 quid facient comites quibus hinc toga, calceus hinc est
 et panis fumusque domi? densissima centum 120
 quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
 languida uel praegnas et circumducitur uxor.
 hic petit absentem nota iam callidus arte
 ostendens uacuum et clausam pro coniuge sellam.
 'Galla mea est' inquit, 'citius dimitte. moraris? 125
 profer, Galla, caput. noli uexare, quiescet.'
 ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum:
 sportula, deinde forum iurisque peritus Apollo
 atque triumphales, inter quas ausus habere
 nescio quis titulos Aegyptius atque Arabarches, 130
 cuius ad effigiem non tantum melius fas est.
 uestibus abeunt ueteres lassique clientes
 uotaque deponunt, quamquam longissima cenae
 spes homini; caulis miseris atque ignis emendus.
 optima siluarum interea pelagique uorabit 135
 rex horum uacuisque toris tantum ipse iacebit.
 nam de tot pulchris et latis orbibus et tam
 antiquis una comedunt patrimonia mensa.
 nullus iam parasitus erit. sed quis ferat istas
 luxuriae sordes? quanta est gula quae sibi totos 140
 ponit apros, animal propter conuiuia natum!
 poena tamen praesens, cum tu deponis amictus
 turgidus et crudum pauonem in balnea portas.
 hinc subitae mortes atque intestata senectus.
 it noua nec tristis per cunctas fabula cenas; 145
 ducitur iratis plaudendum funus amicis.

²⁹ Az egyetlen lehetséges magyarázat, hogy a római Concordia-templomok valamelyikén fészket raktak a gólyák, így a Concordiát köszöntők a gólyáktól „kaptak választ”.

[112] Mert hát minálunk a legszentebb dolog a vagyon, bár templo-
ma még nincs a mocskos Pénznek, sem oltára az érméknek, ahogy a Bé-
kének, a Hűségnek, a Győzelemnek és az Erénynek – vagy az Egyetér-
tésnek, mely visszakelepel, ha köszöntik a fészket.²⁹ De amíg év végén
egy főtisztviselő is számolgatja, hogy mennyi jött be az alamizsnából,
mit tegyenek alattvalói, akiknek ebből lenne ruhája, saruja, étele és tűzi-
fája? Teletömött hordszékek érkeznek a száz-száz érméért, beteg és ter-
hességtől bágyadt asszonyokat is körbehurcolnak férjük után. Egy má-
sik meg nagy ravaszul üres, bezárt hordszékére mutat felesége helyett, s
így szól: „Bent van Galla. Gyorsan add mindkettőnk jussát! Haladj már!
Jaj, Galla, hát dugd ki fejed... De inkább ne zavard, alszik!”³⁰

[127] Az egész nap szépen rendben zajlik. Alamizsna, aztán irány a fó-
rum, s a jogban szerfelett jártas Apollo,³¹ no meg a hadvezérek dicső szob-
rai, melyek közé nem szégyellte sajátját is odaállítani az az egyiptomi sen-
ki, valami vámtisztviselő, akinek képmását nem csak levizelni kellene...³²

[132] Végül aztán hazamennek az öreg megfáradt alattvalók az urak
előcsarnokaiból, s feladják vágyaikat. Bármily sokáig is bíztak benne,
hogy ehetnek a lakomából, káposztát és tűzifát vesznek a szerencsétle-
nek. Eközben királyuk egymaga nyeli el erdő s tenger legjobb falatjait,
egyedül fekszik az üres heverőkön. Bizony, e sok széles, gyönyörű régi
asztal körül egy-egy lakomán egész vagyonokat emésztenek el! Hama-
rosan egy élősdi se marad körülöttük... Hiszen ki is tudná elviselni ezt
az undorító pazarlást? Mondd, mekkora torok az, mely egész vadkano-
kat nyel el, holott egy-egy ilyen állat elegendő egy lakomára is?! De ha-
mar jön a büntetés, mikor pucérra vetkőzöl, te dagadék, és emésztetlen
pávahússal hasadban ülsz be a forró fürdőbe.³³ Ettől halnak meg oly hir-
telen, végrendelet nélkül. Aznap este minden asztalnál hallják a hírt, s a
temetésen örvendeznek haragvó „barátai”.

³⁰ Ti. személyesen kellett megjelenni a *sportula* átvételéhez.

³¹ Az Augustus-fórumon álló Apollo-szobor közelében rengeteg ügy zajlott, így volt alkalma „kitanulni” a jogtudományt.

³² A zsidó származású Tiberius Iulius Alexander, aki valószínűleg hivatalosan Titus Kr. u. 70-es júdeai hadjáratában vállalt szerepéért kapta meg ezt az elismerést – de a valós ok Vespasianus trónra kerülésének támogatása volt.

³³ Columella (pr. 16.) és az idősebb Plinius (*Nat.* 29, 26.) is figyelmeztet a lakoma utáni fürdőlátogatás veszélyeire.

nil erit ulterius quod nostris moribus addat
 posteritas, eadem facient cupientque minores,
 omne in praecipiti uitium stetit. utere uelis,
 totos pande sinus. dices hic forsitan 'unde 150
 ingenium par materiae? unde illa priorum
 scribendi quodcumque animo flagrante liberet
 simplicitas? "cuius non audeo dicere nomen?
 quid refert dictis ignoscat Mucius an non?"
 pone Tigillinum, taeda lucebis in illa 155
 qua stantes ardent qui fixo gutture fumant,
 et latum media sulcum deducit harena.'
 qui dedit ergo tribus patruis aconita, uehatur
 pensilibus plumis atque illinc despiciat nos?
 'cum ueniet contra, digito compesce labellum: 160
 accusator erit qui uerbum dixerit "hic est."
 securus licet Aenean Rutulumque ferocem
 committas, nulli grauis est percussus Achilles
 aut multum quaesitus Hylas urnamque secutus:
 ense uelut stricto quotiens Lucilius ardens 165
 infremuit, rubet auditor cui frigida mens est
 criminibus, tacita sudant praecordia culpa.
 inde ira et lacrimae. tecum prius ergo uoluta
 haec animo ante tubas: galeatum sero duelli
 paenitet.' experiar quid concedatur in illos 170
 quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina.

³⁴ Nem meghatározható személy, valószínűleg csak egy „akárkit” jelöl, vagy esetleg Lucilius egy elveszett szöveghelyére utal (illetve idézi azt).

³⁵ Ofonius Tigellinus (vagy Tigellinus) Kr. u. 62-től *praefectus praetorio*, a kései Nero-kor egyik legbefolyásosabb, kegyetlenségéről hírhedt személye – természetesen általános-ságban értendő: „Támadj csak meg egy befolyásos személyt...”

[147] Nem tud már az utókor mit hozzátenni erkölcsünkhez, fiaink tettei és vágyai se lesznek különbek. Minden bűn a tetőpontjára hágott. Kibontom hát vitorlám, szélesre tárom ölét! Ekkor talán azt kérded: „Honnan az erő, mit e téma igényel? Honnan a lánglelkű régiek szabadsága, kik bárkit megnevezhettek, akit csak akartak?” Aztán ugyan kit ne nevezzek meg? Mit érdekel az engem, tetszik-e Muciusnak,³⁴ amit írok, vagy sem?

[155] „Vedd csak elő Tigillinust,³⁵ fáklyaként fénylesz majd a barázdában az aréna közepén, ahol állva égetik meg az oszlophoz kötött embereket!” Tehát utazzon hatalmas tollpárnán, s onnan nézzen le ránk, ki három nagybátyját mérgezte halálra? „Ha szembejön, fékezd a nyelved, különben lesz egy vádlód, ki rád mutat: »Ő az!« Nyugodtan összeeresztheted Aeneast a vad rutulusszal, senki nem törődik a sebzett Achilleusszal vagy a sokat keresett Hylasszal, ki követte korsóját.³⁶ De valahányszor felmordul, mintha kardot rántana, a lángoló Lucilius, elpirul ezt hallván, kinek szíve saját bűneitől borzad, s mellén kiütözik a veríték titkolt vétkei miatt. Aztán jön a harag, jön a könny. Jól forgasd meg hát ezt lelkedben, még a kürtszó előtt: harci sisakban már késő a bánat.” Akkor kipróbálom, mit szabad írnom azokról, kiknek hamvait már a Flaminia és a Latina fedí.³⁷

³⁶ Mitológiai eposzok témái, a nyitányhoz hasonlóan szembeállítva a iuvenalisi költészettel.

³⁷ A Rómából kivezető utak mente gyakori temetkezőhely volt.

*D. Iunii Iuvenalis***SATVRA II**

Ultra Sauromatas fugere hinc libet et glaciale
 Oceanum, quotiens aliquid de moribus audent
 qui Curios simulant et Bacchanalia uiuunt.
 indocti primum, quamquam plena omnia gypso
 Chryssippi inuenias; nam perfectissimus horum, 5
 si quis Aristotelen similem uel Pittacon emit
 et iubet archetypos pluteum seruare Cleanthas.
 frontis nulla fides; quis enim non uicus abundat
 tristibus obscenis? castigas turpia, cum sis
 inter Socraticos notissima fossa cinaedos? 10
 hispida membra quidem et durae per bracchia saetae
 promittunt atrocem animum, sed podice leui
 caeduntur tumidae medico ridente mariscae.
 rarus sermo illis et magna libido tacendi
 atque supercilio breuior coma. uerius ergo 15
 et magis ingenue Peribomius; hunc ego fatis
 inputo, qui uultu morbum incessuque fatetur.
 horum simplicitas miserabilis, his furor ipse
 dat ueniam; sed peiores, qui talia uerbis
 Herculis inuadunt et de uirtute locuti 20
 clunem agitant. 'ego te ceuentem, Sexte, uerebor?'
 infamis Varillus ait, 'quo deterior te?'
 loripedem rectus derideat, Aethiopem albus.
 quis tulerit Gracchos de seditione querentes?

¹ Az Azovi-tenger mellett, az ismert világ peremén élő nép.

² A Kr. e. 272-ben cenzorságot viselő Manius Curius Dentatus a hagyományos római erkölcsök egyik emblemikus megtestesítője – az első a hozzá hasonló erényes rómaiak szerepét öltő férfiak képmutatásának számos bizonyítéka közül.

*Iuvenalis 2. satírája***Torkig vagyok a képmutatással**

[1] A szarmaták földjén,¹ sőt a fagyos óceánon túlra szaladnék szívem szerint, valahányszor a Curiusként tetszelgő,² de bacchusi orgiában élő férfiak csak egy szót is merészelnek az erkölcsökről szólni! Először is: műveletlenek, hiába van teli a házuk Chrysippus gipszszobraival. A tökéletes az köztük, aki megveszi Aristoteles vagy Pittacus képmását, és Cleanthes-eredetikkél³ őrizteti könyvespolcát. Ne higgy az ábrázatnak! Hisz melyik utca nincs tömve szigorú tekintetű perverzekkel? Ostorozod a rútságot, de a szókratikus hímringyók közt a legismertebb luk a tiéd? Szőrös tagjaik s a karjukon burjánzó durva bozont zord lélekre utalnak, ám csupasz segglyukukon nevetve metszi ki az orvos a duzzadt aranyeret. Ritkán szólnak, imádnak hallgatni, szemöldöküknél is rövidebb a hajuk. Így aztán még Peribomius⁴ is igazabb és őszintébb náluk; e kórságot sorscsapásnak tudom be, ha már nézésed és járásod elárulja. Az ilyenek nyíltsága méltó a száanalomra, örült vágyuk megbocsátást érdemel. A hitványabbak azok, kik herculesi szavakkal támadják ugyan az ilyesmit, de alig fejezték be az erkölcsi szónoklatot, máris a farukat riszálják.

[21] „Téged tiszteljelek, seggrázó Sextus?” – kérdi a rosszhírű Varillus. „Mivel vagyok én rosszabb nálad?” Az nevensen a sántán, kinek egyenes a lába, s az etiópon, ki hófehér! Mégis ki túrné, ha Gracchusék panaszkodnának a pártütésre?⁵

³ Chrysippos és Kleanthés jeles sztoikus filozófusok, a mytilénéi Pittakos a hét bölcs egyike.

⁴ Feltehetőleg nem konkrét személyt jelöl, csupán egy kultikus asszociációt keltő név (gr. περι + βωμός = az oltár körül).

⁵ Sextus és Varillus nem azonosítható, a Gracchusok alatt viszont a köztársaságkori Gracchus-testvérek értendők: az elsősorban földtörvényéről ismertté vált Tiberius Gracchus és öccse, a szintén néptribunusi hivatal viselő Caius.

quis caelum terris non misceat et mare caelo si fur displiceat Verri, homicida Miloni, Clodius accuset moechos, Catilina Cethegum, in tabulam Sullae si dicant discipuli tres?	25
qualis erat nuper tragico pollutus adulter concubitu, qui tunc leges reuocabat amaras omnibus atque ipsis Veneri Martique timendas, cum tot abortiuus fecundam Iulia uuluam solueret et patruo similes effunderet offas.	30
nonne igitur iure ac merito uitia ultima fictos contemnunt Scauros et castigata remordent? non tulit ex illis toruum Laronia quendam clamantem totiens 'ubi nunc, lex Iulia, dormis?' atque ita subridens: 'felicia tempora, quae te moribus opponunt. habeat iam Roma pudorem: tertius e caelo cecidit Cato. sed tamen unde haec emis, hirsuto spirant opobalsama collo quae tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernae. quod si uexantur leges ac iura, citari ante omnis debet Scantinia. respice primum et scrutare uiros, faciunt nam plura; sed illos defendit numerus iunctaeque umbone phalanges. magna inter molles concordia. non erit ullum exemplum in nostro tam detestabile sexu. Tedia non lambit Cluuiam nec Flora Catullam: Hispo subit iuuenes et morbo pallet utroque.	35 40 45 50

⁶ Gaius Verres: Szicília propraetora, múkincsrahlásait Cicero ellene mondott beszédei tették hírhedtté.

⁷ Titus Annius Milo: Cicero szövetségese, Kr. e. 52-ben Clodius meggyilkolásáért számúzték Rómából.

⁸ Publius Clodius Pulcher: szexuális szabadosságáról is ismert egykori néptribunus, Cicero ádáz ellensége.

⁹ Lucius Sergius Catilina: előkelű származású politikus és hadvezér, aki összeesküvést szőtt a konzulságot viselő Cicero és más prominens személyek meggyilkolása, s az erőszakos hatalomátvétel céljából.

¹⁰ Gaius Cornelius Cethegus: az összeesküvés egyik tagja, Cicero harmadik elleni beszédében kiemeli, hogy a gyilkosságokhoz használni kívánt fegyvereket találtak a házában.

¹¹ A három tanítvány a második triumvirátus három tagja, Octavianus, Antonius és Lepidus, akik a korábban Sulla által alkalmazott proskripció módszeréhez folyamodtak.

[25] Ki ne keverné össze az eget a földdel és a földet a tengerrel, ha Verres kárhozzatná a tolvajt,⁶ Milo meg a gyilkost,⁷ ha Clodius vádolná a házasságtörőket,⁸ Catilina⁹ pedig Cethegust,¹⁰ vagy ha Sulla névsora ellen emelne szót három tanítványa?¹¹ Na, épp ilyen volt minap a gaz csábító, ki tragikus bujasága mocskában fetrengve élesztette fel a mindenki, még Venus és Mars számára is rémisztő, keserű törvényeket,¹² miközben Iulia tömérdek magzatelhajtóval telt méhe szétnyílt, s nagybátyjára emlékeztető darabkákat ontott magából.¹³ Hát akkor nem méltán, nem teljes joggal vetik meg az ál-Scaurusokat¹⁴ még a legelvetemültebb bűnösök is, s marnak vissza, ha ostorozzák őket?

[36] Laronia¹⁵ sem tűrte tovább, hogy egyikük szigorú arccal annyiszor kiabálta, hogy „Hol hálsz épp, lex Iulia?“,¹⁶ és kacagva így felelt: „Boldog idők, melyek téged erkölcsösszé tettek! Szégyellje most már el magát Róma: a harmadik Cato pottyant ide az égből!¹⁷ De mégis, honnan vetted a balzsamot, mely szőrös nyakadról párolog?! Ne szégyelld, mutasd csak meg, kié az az üzlet! Ha már a törvényt és a jogot akarod előállítani, először a Scantaniát kellene beidézni!¹⁸ Nézd meg először a férfiakat, köztük kutakodjál, hisz többet vétkeznek; csakhogy sokan vannak, s pajzsuk mögé bújva alakzatban védik magukat. Nagy az összhang a meleg férfiak között. Bezzeg a mi nemünknek egyetlen ily gyalázatos példája sem lesz! Tedia nem nyalja Cluviát, Flora se Catullát!¹⁹ Hispo viszont ifjak alá fekszik, s mindkét kórságtól egyszerre sápad.

¹² Domitianus az erkölcsöket Augustus házasságvédelmi törvényeinek felélesztésével kívánta javítani – az istenek neve Homéros és Ovidius által is megörökített liezonjukra utal.

¹³ Suetonius tanúsága szerint Domitianus unokahúga, Iulia a tőle fogant gyermek elvetésébe halt bele.

¹⁴ Marcus Aemilius Scaurus: Kr. e. 115-ben konzul, hat évvel később censor. Bár a történetírói hagyomány kapzsiságáról és megvesztegethetőségéről is tud, többek között Cicero is elismeréssel szól róla.

¹⁵ Közelebről nem meghatározható, neve alapján előkelő származású nő (ismert konzulságot viselő Laronius is), aki vétett a lex Iulia ellen – alkalmasint fiktív.

¹⁶ *Lex Iulia de adulteriis coercendis*: Augustus Kr. e. 18-ban elfogadott törvénye, amely büntetéssel sújtja a házasságtörést és más, a családot és a társadalmat illető elvárásokkal összeegyeztethetetlen szexuális magatartásokat.

¹⁷ Az idősebb (Kr. e. 234–149) és az ifjabb (Kr. e. 95–46, az előbbi dédunokája) Marcus Porcius Cato a hagyományos római erkölcs két eszményképe.

¹⁸ *Lex Scantinia de nefanda venere*: e törvényről hiányosak az ismereteink, feltehetőleg a szabad férfiakkal folytatott homoszexuális aktusokat kriminalizálta.

¹⁹ Szexuális asszociációkat keltő nevek: Pompeius kedvenc prostituáltját Florának hívták, egy Cluvia nevű kéjő a második pun háborúról ismeretes, míg a Catulla Lesbiát idézi fel.

numquid nos agimus causas, ciuilia iura
 nouimus aut ullo strepitu fora uestra mouemus?
 luctantur paucae, comedunt coloepia paucae.
 uos lanam trahitis calathisque peracta refertis
 uellera, uos tenui praegnantem stamine fusum 55
 Penelope melius, leuius torquetis Arachne,
 horrida quale facit residens in codice paelex.
 notum est cur solo tabulas inpleuerit Hister
 liberto, dederit uiuus cur multa puellae.
 diues erit magno quae dormit tertia lecto. 60
 tu nube atque tace: donant arcana cylindros.
 de nobis post haec tristis sententia fertur?
 dat ueniam coruis, uexat censura columbas.'
 fugerunt trepidi uera ac manifesta canentem
 Stoicidae; quid enim falsi Laronia? sed quid 65
 non facient alii, cum tu multicia sumas,
 Cretice, et hanc uestem populo mirante perores
 in Proculus et Pollittas? est moecha Fabulla;
 damnetur, si uis, etiam Carfinia: talem
 non sumet damnata togam. 'sed Iulius ardet, 70
 aestuo.' nudus agas: minus est insania turpis.
 en habitum quo te leges ac iura ferentem
 uulneribus crudis populus modo uictor et illud
 montanum positus audiret uulcus aratris.
 quid non proclames, in corpore iudicis ista 75
 si uideas? quaero an deceant multicia testem.
 acer et indomitus libertatisque magister,
 Cretice, perluces. dedit hanc contagio labem
 et dabit in plures, sicut grex totus in agris
 unius scabie cadit et porrigine porci 80
 uuaque conspecta liuorem ducit ab uua.

²⁰ Mindkét mitológiai alakhoz szorosan kapcsolódik a szövéis tevékenysége: Pénélopé ezzel húzta az időt hazatérő urára várva, míg Arachné vesztét az okozta, hogy szövőversenyre hívta ki Athénét.

[51] Mi talán viszünk peres ügyeket? Tanulunk mi polgárjogot? Megzavartuk csak egyszer is fórumaitokat zajongva? Kevés nő birkózik, kevesen eszik gladiátorok étkét. Ti viszont gyapjút kártoltok, majd a kész anyagot kosárcákban hordjátok, ti Penelopénél jobban, Arachnénál könnyedebben pergetitek a vékony fonáltól viselős orsót,²⁰ ahogy az a borzas ágyas tette a tuskón ülve!²¹ Jól tudjuk, miért egy szabados lett Hister egyetlen örököse, s míg élt, miért adott oly sokat menyecskéjének.²² Gazdaggá tesz, ha egy nagy ágyban harmadikként alszol. Menj csak férjhez, és hallgass: a titkokért cserébe ékszereket kapsz. És mindezek után mondanak rólunk ily szigorú ítéletet? A hollóknak kedvez a jog, s a galambokat vegzálja!”

[64] Szétszaladtak a sztoikusok hallva e nyilvánvaló s igaz kinyilatkoztatást. Hiszen hazudott-e bármiben Laronia? De mit meg nem tesznek majd mások, mikor még te is finom szövésű női ruhát öltesz, Creticus,²³ és úgy mondogod el zárbeszéded Proculák és Pollitták ellen, hogy ezt bámulja a nép? Fabulla félrelép: ítéljék el, ha úgy döntesz, sőt Carfiniát is! Ők elítélve sem öltének majd ilyen togát! „De forró a július, megsülök...” Akkor pucéran folytasd le az eljárást! Még az elmebaj is kisebb gyalázat ennél.

[72] Hát nézd meg ezt a ruhát, melyben jogot és törvényt hirdetsz, melyben a sebektől szabdalt nép hallgat friss győzelme után, s a hegylakók is odahagyva az ekét. Mondd, te mit nem kiabálnál, ha a bíró testén látnád e ruhát? Kérdem én, illene akár egy tanúhoz is? Ó, te vad, te féktelen, a szabadság bajnoka, Creticus, átlátszol! Ragály okozta e veszedelmet, és okozza még többeknek is, ahogy a mezőn is az egész nyáját megfertőzi egyetlen rühös állat, s az egész kondát egyetlen ótvaros disznó, s a szőlőszem is elszíneződik, ha egy másik foltos szemre tekint.

²¹ Talán Antiopé történetét idézi fel, Pacuvius egy töredékében szintén a *horrida* jelzőt használja rá.

²² A latin *puella* szó arra is utalhat, hogy Hister felesége szűz maradt.

²³ Vagy Q. Caecilius Metellus Creticus, Kréta meghódítójának fiktív (hiszen a család ekkorra kihalt) leszármazottja, vagy a scholionokban hivatkozott ügyvéd, Iulius Creticus. A kontextus utóbbit sugallja, ám a katonai sikerek asszociációja miatt előbbi elképzelésnek is lehet létjogosultsága.

foedius hoc aliquid quandoque audebis amictu;
 nemo repente fuit turpissimus. accipient te
 paulatim qui longa domi redimicula sumunt
 frontibus et toto posuere monilia collo 85
 atque bonam tenerae placant abdomine porcae
 et magno cratere deam. sed more sinistro
 exagitata procul non intrat femina limen:
 solis ara deae maribus patet. 'ite, profanae,'
 clamatur, 'nullo gemit hic tibicina cornu.' 90
 talia secreta coluerunt orgia taeda
 Cecropiam soliti Baptae lassare Cotyton.
 ille supercilium madida fuligine tinctum
 obliqua producit acu pingitque trementis
 attollens oculos; uitreo bibit ille priapo 95
 reticulumque comis auratum ingentibus implet
 caerulea indutus scutulata aut galbina rasa
 et per Iunonem domini iurante ministro;
 ille tenet speculum, pathici gestamen Othonis,
 actoris Aurunci spoliū, quo se ille uidebat 100
 armatum, cum iam tolli uexilla iuberet.
 res memoranda nouis annalibus atque recenti
 historia, speculum ciuilis sarcina belli.
 nimirum summi ducis est occidere Galbam
 et curare cutem, summi constantia cuius 105
 Bebriaci campis solium adfectare Palati
 et pressum in faciem digitis extendere panem,
 quod nec in Assyrio pharetrata Sameramis orbe
 maesta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.

²⁴ Bona Dea kultuszát kizárólag nők ünnepelheték – itt a szokást kifordítva a nőket kizárják a szertartásról. A szatírában korábban említett Clodius Kr. e. 62-ben nagy botrányt keltve beosont az egyik szertartásra, hogy elcsábítsa Caesar feleségét.

²⁵ Az *ite profani* kifejezés kifordítása az alany nőneműre változtatásával.

²⁶ Azaz „athéni”: Athén mitikus első királya, Kekrops után.

²⁷ Thrák istennő, akinek kultusza a Kr. e. 5. században Athénban és Korinthosban is elterjedt, szertartásain a csekély forrás alapján a transzvesztizmus is szerepet kapott.

[82] Eljön a nap, amikor e ruhánál is nagyobb ocsmányságra vete-medsz, hisz senki sem egy pillanat alatt jutott a fürtelem csúcsára. Lasacsán majd azok fogadnak maguk közé, akik hosszú homlokkötőt öltenek a négy fal között, egész nyakukat láncok fedik, s így engesztelik a Jó Istennőt kocatóggyel és nagy borosedénnyel. Ám a szokást kifordítva a nőket messze űzik, a küszöbön őket át nem eresztik: az istennő oltára csak a férfiakat várja.²⁴ „El innen, beavatatlan nők!”²⁵ – kiáltják. „Itt nem jajgat fuvoláslány sípja!” Épp ilyen orgiákon szokták rég titkos fáklyafénynél fárasztani a bapták a cecropsi²⁶ Cotytót.²⁷ Az egyik ferde túvel sűríti nedves korommal festett szemöldökét, s remegő szemeit felemelve festi; priapusi üvegből iszik a másik,²⁸ hosszú fürtjeivel tölti meg arany hajhálóját, ruhája kék kockás vagy sárgászöld sima toga, s még szolgálja is ura Iunójára esküszik.²⁹

[99] Emez meg tükröt tart kezében, a köcsögcsászár Otho fegyverét,³⁰ zsákmányát egy auruncai színésztől.³¹ Teljes fegyverzetben nézegette magát benne, s úgy adta ki a hadiparancsot: emeljék fel a lobogókat. Ezt kellett volna megemlíteni az új évkönyvekben, a friss történetekben:³² polgárháborús³³ felszerelés lett a tükör! Mi más is lenne a fővezér dolga, mint Galba megölése és a bőrpolás?! Az első polgárhoz illik az állhatatosság: Bebriacum mezein a Palatium trónjára tör, s közben arcára nyomja, ujjával keni szét a kenyértésztát – ilyesmit sem asszír földön a tegzes Sameramis, sem actiumi hajóján a gyászoló Cleopatra nem tett.

²⁴ Az idősebb Plinius is említést tesz a fallikus ivóalkalmatosságok elterjedtségéről – e kontextusban viszont homoerótikus konnotációi vannak.

²⁹ Általános esetben kizárólag női esküformula.

³⁰ Suetoniustól ismert a hagyomány, hogy a Galba megölése után császárrá lett Otho Nero szeretője volt. A sor második fele egy epikus kifejezést fordít ki (Verg. *A.* 3, 286: *magni gestamen Abantis*).

³¹ A latin szöveg *actoris* szava Clausen kiadásától eltérően kisbetűvel. Az *Actoris* az *Aeneis*ben tulajdonnév: Turnus zsákmánya az auruncai Actortól származik (Verg. *A.* 12, 94), Othóé viszont egy színésztől.

³² Feltehetőleg Tacitus *Historiae* című történeti munkájára utal.

³³ Az említett polgárháború a Nero halálát követő zűrzavaros időszak, az ún. „négy császár éve”: Kr. u. 69-ben sorrendben Galba, Otho, Vitellius és Vespasianus kaparin-totta meg a hatalmat. Ez volt Marcus Antonius legyőzése óta az első valódi polgárháború a birodalomban.

hic nullus uerbis pudor aut reuerentia mensae, 110
 hic turpis Cybeles et fracta uoce loquendi
 libertas et crine senex fanaticus albo
 sacrorum antistes, rarum ac memorabile magni
 gutturis exemplum conducendusque magister.
 quid tamen expectant, Phrygio quos tempus erat iam 115
 more superuacuum cultris abrumpere carnem?
 quadringenta dedit Gracchus sestertia dotem
 cornicini, siue hic recto cantauerat aere;
 signatae tabulae, dictum 'feliciter,' ingens
 cena sedet, gremio iacuit noua nupta mariti. 120
 o proceres, censore opus est an haruspice nobis?
 scilicet horreres maioraque monstra putares,
 si mulier uitulum uel si bos ederet agnum?
 segmenta et longos habitus et flammea sumit
 arcano qui sacra ferens nutantia loro 125
 sudauit clipeis ancilibus. o pater urbis,
 unde nefas tantum Latiis pastoribus? unde
 haec tetigit, Gradiue, tuos urtica nepotes?
 traditur ecce uiro clarus genere atque opibus uir,
 nec galeam quassas nec terram cuspide pulsas 130
 nec quereris patri. uade ergo et cede seueri
 iugeribus campi, quem negligis. 'officium cras
 primo sole mihi peragendum in ualle Quirini.'
 quae causa officii? 'quid quaeris? nubit amicus
 nec multos adhibet.' liceat modo uiuere, fient, 135
 fient ista palam, cupient et in acta referri.
 interea tormentum ingens nubentibus haeret
 quod nequeant parere et partu retinere maritos.
 sed melius, quod nil animis in corpora iuris
 natura indulget: steriles moriuntur, et illis 140
 turgida non prodest condita pyxide Lyde,
 nec prodest agili palmas praebere luperco.

³⁴ Utalás a fríg Cybele papjainak önkasztrációjára.

³⁵ Azaz a lovagrendi cenzusnak megfelelő összeget.

[110] Nincs itt szemérem a szavakban, nincs illem az asztalnál, csak Cybele fesletten cincogó szabadszájúsága, és egy megszállott, vénséges, fehér hajú főpap: gégéje említésre méltó, ritka mély példány, akár mesertanárnak is felfogadhatnák. Mégis, mire várnak még? Már rég ideje lett volna egy késsel fríg módra lenyesni a fölösleges húst!³⁴

[117] Négy százezer sestertiust adott hozományul³⁵ Gracchus³⁶ egy kürtösnek – vagy tán az egyenes fuvolán játszik ő? Az iratokat szignózták, elhangzott a „sok boldogságot”, leültek a bőséges lakomához, férje ölébe feküdt az új asszony. Ó, előkelők, hát censor kell nekünk vagy egyből egy béljós? Mármint jobban megrettenél, nagyobb rémségnek tartanád, ha borjat szülne egy asszony, vagy bárányt ellene a tehén? Fodros hosszú ruhát és fátylat ölt most, ki a titkos szíjon lengő szentséget hordozva izzadt az *ancile*-pajzsok súlya alatt.³⁷ Ó, város atyja, miért estek ilyen nagy bűnbe Latium pásztorai? Miért talált rá e viszkető bujaság unokáidra, Gradivus?³⁸ Gyere, nézd, egy gazdag nemest elvesz egy másik férfi, de te nem rázod a sisakot, dárdád hegye nem veri a földet, s nem panaszkodsz atyádnak. Menj hát el akkor, hagyd el a rideg mező földjeit,³⁹ ha már úgyse érdekelnek.

[132] „Holnap kora reggel dolgom van Quirinus völgyében.” Aztán miféle dolgod? „Hogyhogy miféle? Férjhez megy a barátom. Nem lesznek ott sokan.” Csak éljünk még egy kicsit, majd nyilvánosan teszik, megteszik ugyanezt, sőt a hírlapokban is meg akarják íratni. Ám mindközben egyetlen hatalmas kintól nem szabadulhatnak e menyasszonyok: nem tudnak szülni, s férjüket a szüléssel tartani maguk mellett. De jobb is, hogy a természet nem ad lelküknek jogot testük irányítására, így terméketlenül halnak meg, s nem használ nekik a nagyhasú Lyde titkos szelencéje, vagy ha tenyerük a sebesen futó Lupercus felé tartják.⁴⁰

³⁶ Ismét egy közelebből nem azonosítható személy: a szöveg alapján igen előkelő származású és Salius-pap.

³⁷ A Mars szertartásain kulcsszerepet játszó papok felszerelését alkották az égből hullott *ancile* és másolatai.

³⁸ Előbb Romulust, majd atyját, Marsot szólítja meg.

³⁹ Azaz a Campus Martiust.

⁴⁰ A Lupercalia alkalmával futkosó, fiatal, meztelen előkelők csapkodták állatbőrrel a népet, aminek termékenységfokozó erőt tulajdonítottak.

uicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
 lustrauitque fuga mediam gladiator harenam
 et Capitolinis generosior et Marcellis 145
 et Catuli Paulique minoribus et Fabiis et
 omnibus ad podium spectantibus, his licet ipsum
 admoueat cuius tunc munere retia misit.
 esse aliquos manes et subterranea regna,
 Cocytum et Stygio ranas in gurgite nigras, 150
 atque una transire uadum tot milia cumba
 nec pueri credunt, nisi qui nondum aere lauantur.
 sed tu uera puta: Curius quid sentit et ambo
 Scipiadae, quid Fabricius manesque Camilli,
 quid Cremerae legio et Cannis consumpta iuuentus, 155
 tot bellorum animae, quotiens hinc talis ad illos
 umbra uenit? cuperent lustrari, si qua darentur
 sulphura cum taedis et si foret umida laurus.
 illic heu miseri traducimur. arma quidem ultra
 litora Iuuernae promouimus et modo captas 160
 Orcadas ac minima contentos nocte Britannos,
 sed quae nunc populi fiunt uictoris in urbe
 non faciunt illi quos uicimus. 'et tamen unus
 Armenius Zalaces cunctis narratur ephebis
 mollior ardenti sese indulsisse tribuno.' 165
 aspice quid faciant commercia: uenerat obses,
 hic fiunt homines. nam si mora longior urbem
 t'indulsit pueris, non umquam derit amator.
 mittentur braciae, cultelli, frena, flagellum:
 sic praetextatos referunt Artaxata mores. 170

⁴¹ A 8. szatírában szintén megjelenik a gladiátorként parádézó Gracchus, ott ráadásul szakrális viseletét is megemlíti.

⁴² Domitianus, akinek családja, a Flavius-dinasztia Suetonius tanúsága szerint homályos eredetű és nem büszkélkedhetnek őseik szobraival.

⁴³ A legfiatalabbak ingyen mehettek be a nyilvános fürdőkhöz.

⁴⁴ A felsorolás az *Aeneis* alvilágjárását idézi, ahol három soron belül (843–845) említi Camillus, a Scipiók, Fabricius és a Camillusok árnyait.

⁴⁵ A Veii elleni küzdelemben elesett 306 Fabius.

[143] Sőt, ezen a rémségen is túltett a tunikás Gracchus szigonya,⁴¹ amikor gladiátorként pucolt végig az aréna közepén, pedig előkelőbb a Capitolinusoknál és Marcellusoknál, meg a Catulusok és Paulusok utódainál, de még a Fabiusoknál is, mindenkinél, akik az első sorból nézik, sőt ezekhez nyugodtan hozzáveheted őt magát is, kinek játékain hálóját kivetette.⁴²

[149] Hogy léteznek az árnyak és az alvilági birodalom, a Cocytus meg a fekete békák a Styx örvényeiben, s hogy egy sajkában árnyak ezrei szelik át a vizet, már a gyerekek sem hiszik, legföljebb azok, akik még ingyen fürödhetnek.⁴³ De tegyük fel, hogy igaz! Mit érez Curius és a két Scipio, mit érez Fabricius és Camillus árnya,⁴⁴ mit érez a cremerai legio,⁴⁵ s a Cannae-ban elemésztett ifjúság,⁴⁶ megannyi háború halott lelkei, valahányszor tőlünk egy ilyen árny érkezik hozzájuk? Tisztulni akarnának, ha lenne ott gyanta és kén, ha akadna nedves babérág.⁴⁷

[159] Jaj nekünk, hogy minket is odavezetnek! Túl vittük seregeink Iuvena partjain,⁴⁸ a minap meghódított Orkádokon,⁴⁹ s a roppant rövid éjszakával is beérő britannusokon,⁵⁰ de ami most a győztesek városában zajlik, olyat egyetlen leigázott nép sem tesz. „Dehogynem! Egy bizonyos armeniai Zalacesről, ki minden ifjúnál nőiesebb, úgy hírlik, hogy egy felajzott tribunus kedvére tett.”⁵¹ Nézd, ez a kereskedelem hatása! Tűszként érkeztek, itt ember lesz belőlük. Ugyanis ha elég időt kapnak a fiúk a városban, sosem hiányzik majd a szerető. Nem kell nekik nadrág, kés, zabla és ostor: így viszik haza a bíborszegélyű erkölcsöket Artaxatába.⁵²

⁴⁶ A Hannibál ellen Kr. e. 216-ban megívott cannae-i ütközetben nagyjából 50 ezer római katona esett el.

⁴⁷ Tisztító szertartások eszközei.

⁴⁸ Az Ír-sziget.

⁴⁹ Az Orkney-szigeteket Agricola foglalta el Kr. u. 84-ben.

⁵⁰ Egyértelmű túlzás: a Brit-szigetek nincsenek annyira északon, hogy ez extrém rövid éjszakákat okozzon.

⁵¹ Clausen kiadásától eltérően e mondatot *interlocutori* megszólalásnak tekintem.

⁵² Armenia fővárosa.

[1] Öreg barátom távozása felkavart ugyan, mégis helyeslem, hogy az üres Cumaeba akar költözni, s így egy polgártárssal ajándékozza meg a Sibyllát.¹ Baiae kapuja az,² bájos part, kies menedék... Ami engem illet: még Prochyta is jobb,³ mint a Subura!⁴ Hisz találunk-e bárhol oly nyomorult, oly kihalt helyet, hogy ne tartsd rosszabbnak nála a rettegést a tűzvészeketől, az állandó házomlástól, e vad város ezernyi veszélyétől és az augusztusban is szavaló poétáktól...?

[10] Ő viszont, miközben egész háztartását egyetlen szekérre pakolják, a nyirkos Capena ősi boltívei alatt álldogált.⁵ Hajdanán még Numa találkozgatott itt éjjeli kedvesével,⁶ most viszont kosarukban szénát hordó zsidók bérlik a szent forrás ligetét és templomait, minden fa köteles földbért fizetni a népnek,⁷ a Camenákat meg számúzták a kolduserdőből.⁸ Itt ereszkedtünk le Egeria völgyébe, a valóságtól elütő barlangokhoz.⁹ Ó, mennyivel erősebben éreznék a víz isteni mivoltát, ha zöld növény szegélyezné habjait, s nem gyalázná márvány az őshonos tufát!

[21] Itt végül megszólalt Umbricius: „Ebben a városban már nincs helye a tisztességes mesterségeknek! A munkád nem fizetik meg, a vagyondod ma kisebb, mint tegnap, holnap meg még tovább kopik... El akarok menni innen, még hozzá oda, ahol Daedalus levetette fáradt

¹ A túlszűfolt Rómához képest mindenképpen szellősebben lakott campaniai várost a többek között Aeneasnak is utat mutató jósnő székhelyeként tartották számon.

² A népszerű fürdőhelyre, Baiaebe vezető út a félsziget bejáratánál fekvő Cumaen haladt keresztül.

³ Apró, mindössze 4 négyzetkilométeres sziget (mai nevén Procida) Cumae és Baiae közelében.

⁴ Nyüzsgő, árusokkal teli és bordélyairól hírhedt római utca és környéke – Martialis egy epigrammájában (12, 18) Iuvenalist a Suburában jeleníti meg.

⁵ A dél felé tartó Via Appia a Porta Capenán haladt át, s e kapu felett húzódott az Aqua Marcia vízvezeték egyik ága, mely Martialis tanúsága szerint is (3, 47) csöpögött.

⁶ A hagyomány szerint Róma második királya, Numa Pompilius itt találkozott éjjelente Egeria nimfával, aki tanácsokat adott neki.

⁷ Alkalmasint az itt élő zsidóságra kivetett különadóra utal.

⁸ E mondatot (12–16. sor) a szakirodalom egy része áthelyezi Egeria völgyének rövid leírása (17–20. sor) utánra.

⁹ A hely egykori természetközelségét a mesterséges barlangok, s a forrásvíz partjának márványborítása tették tönkre.

szárnyait.¹⁰ Addig kell elindulnom, míg ősz hajam és öregségem újdonság, míg hátam egyenes, míg Lachesisnek van még mit kimérnie, lábaim elbírnak, s jobbam nem görnyed botra.

[29] Hagyjuk hát el hazánkat! Lakjon csak ott Artorius és Catulus, maradjanak csak azok, akik hófehéret csinálnak a feketéből, akik boldogan szerződnek bármire: legyen az templom, folyó, kikötő, csatornatisztítás, hullaszállítás, sőt akár magukat is eladják az úrlándzsa alatt.¹¹ Egykor csak kürtösök voltak, a vidéki arénák örökös tagjai, egész városok ismerték felfújt pofájukat... Most meg ők rendeznek játékokat, s ha a csőcselék hüvelykujja úgy fordul, közkívánatra ölnek is. Aztán hazafelé menet még egy közvécét is kibérelnek, s miért is ne tennék? Hiszen Fortuna az effajta emeli alacsony sorból a jólét magasába, ahányszor csak kedve szottyán tréfálkozni.

[41] De én mit tegyek Rómában? Hazudni nem tudok! Képtelen vagyok dicsérni egy rossz könyvet, kölcsönkérni még inkább. A csillagok járását nem ismerem, atyja temetését nem tudom és nem fogom megígérni senkinek, békabelet életemben nem vizsgáltam!¹² A menyecske másoktól kapja meg, amit nős szeretője üzen és küld, s tolvajoknak sem segítek, nem kísérek senkit, mintha béna lennék, jobbát vesztett hasznavehetetlen test.

[49] Hát itt csak a cinkost becsülik? Kinek lelkét örökké őrzendő titkok hevítik és gyötrik?! Nem lesz hasznodra, ha tisztos dologba avatnak be, ettől még senki sem érzi úgy, hogy hallgatásodért tartozna neked. Verres¹³ csak azt szereti, aki kedve szerint megvádolhatja! Ám az árnyékban hömpölygő Tagus összes homokja,¹⁴ s a tengerbe hordott ara-

¹⁰ A Krétáról menekülő Daedalus a történet vergiliusi változata szerint Cumaenál ért földet.

¹¹ A nyilvános árveréseken egy lándzsát tűztek ki, ez „alatt” került át a vásárlóhoz a tulajdonjog.

¹² A három tagmondatot a jóslás köti össze: nem ért a korban egyre elterjedtebb asztrológiához; nem jósolja meg rokonok halálát, ami nem csupán erkölcstelen, de törvénytelen is; nem használ béljóslásra arra alkalmatlan állatokat.

¹³ Gaius Verres, a Szicíliát kifosztó helytartó – elsősorban Cicero ellene írott vádbeszédei őrzik emlékét.

¹⁴ Az Ibériai-félsziget leghosszabb folyója (ma sp. Tajo, po. Tejo), melynek aranytartalmú homokjára több antik forrás utal.

nya sem érhet annyit, hogy álmatlan forgolódj, szorongva vedd fel béred, mit úgyis elszórsz, s hogy örökké tőled féljen nagy hatalmú barátod!

[58] Hogy melyik népet kedvelik a legjobban a mi gazdagjaink? Hogy kiktől menekülök különösképpen? Megmondom én mindjárt, nem röstellem! Nem bírom már elviselni, polgárok, e görög várost! Mégis mennyi jön még ide az akháj söpredékből? A szír Orontes már rég befolyt a Tiberisbe, s idehordta a nyelvet, a szokásokat, a rézsútos húrokat a fuvolással, sőt az ottani dobot is, a cirkusz mellé pedig prostituáltakat állított. Hajrá, menjetez mind, kiknek tetszik a barbár szuka meg a festett kendője!

[67] Quirinus!¹⁵ Görög cipellőben jár a parasztod! Győzelmi érem lóg viaszos nyakában! Az egyik a magas Sicyont, a másik meg Amydont hagyta hátra, ez Androsról jött, az Samosról, amaz meg Trallesből vagy Alabandából, s mind az Esquiliae meg a fúzról elnevezett domb felé tart,¹⁶ hogy nagy házak mélyébe férkőzve végül urakká legyenek. Gyors elme, elvetemült vakmerőség, készséges beszéd, Isaeusénál is sodróbb.¹⁷ Mondd csak, mit gondolsz róla, ki ő? Mindenféle embert magával hozott közénk! Grammatikus, szónok, földmérő, festő, edző, madárjós, kötéltáncos, orvos, mágus – mindenhez ért az éhező görögöcske, ha úgy parancsolsz, az égbe is felmegy! Végül is nem mór volt, nem szarmata és nem is trák, aki szárnyakat öltött: ott született Athén kellős közepén!¹⁸

[81] Hát hogy ne menekülnék ezek bíborától?¹⁹ Előttem pecsételjen, s különb ágyra nehezedjen az asztalnál heverve az, kit a szilvával és a

¹⁵ A római történelem korai szakaszában fontos szerepet játszó istenség, az első capitoliumi triász tagja Iuppiter és Mars mellett. Később a megistenült Romulusszal azonosították.

¹⁶ A Viminalis (lat. *vimen* = fűz) és az Esquiliae egyaránt Róma hét dombja közé tartozik.

¹⁷ Asszíriai származású rétor, a Kr. u. 1. század végén érkezett Rómába, amiről ifj. Pli-nius (2, 3) is beszámol.

¹⁸ A Krétáról maga építette szárnyakon elrepülő Daedalus a hagyomány szerint athéni származású volt.

¹⁹ Utalás a bíborszegélyű togára.

függével együtt hozott a szél Rómába?²⁰ Hát ennyire nem jelent semmit, hogy mi fiatalon az Aventinus levegőjét szívtuk és szabin olajbogyón nőttünk fel?

[86] Na és amikor e hízelgésben szerfölött jártas nép az oktalan beszédet és csúf barátja arcát dicséri, a vézna ember hosszú nyakát az Antaeust magasra emelő Herculesével méri össze, s csodálja a vékonyka hangot, aminél az sem rosszabb, amikor a tyúkot csipkedi az ura?! Mind ezt mi is dicsérhetnénk, csakhogy nekik hisznek. Tán különb színész náluk az, aki Thaist játssza, aki feleséget alakít vagy a köpenytelen Dorist? Bizony úgy tűnik, mintha nemcsak a maszk lenne nő, hanem az is, aki beszél! Azt mondanád, a hasa alatt minden sima és üres egy vékonyka réstől eltekintve. Mégsem lenne köztük különleges Antiochus, se Stratocles, se Demetrius, se a nőies Haemus:²¹ komikus színész az egész nép!

[100] Ha nevensz, még nagyobb hahotázással rázkódik meg, ha barátja könnyeit látja, sír, bár nincs baja. Ha télvíz idején tüzet gyújtatsz, bebugyolálja magát, de ha azt mondd, meleged van, már izzad is. Nem vagyunk hát egy szinten: jobb nálam az, aki éjjel-nappal szüntelenül képes valaki más ábrázatát magára öltetni, mindig készen áll kezét elismerően felemelni, ha egy szépet bőfögött vagy egyeneset pisilt a barátja, vagy ha recsent egy nagyot, amikor kifordítja az arany merőkanalat. Ráadásul ágyékának semmi se szent, senki sincs tőle biztonságban: se a Lar úrnője, se szűz leányod, de még sima arcú kérője és eleddig ártatlan fiad sem. Ha pedig egyikük sem jön össze, barátja nagyanyját is hanyatt dönti. Tudni akarják a ház titkait, hogy emiatt félj tőlük.

[117] És ha már a görögöket emlegettem: hagyjuk most a gymnasiumot, hallgasd meg inkább egy nagyobb köpeny gaztettét! Egy sztoikus ölte meg Bareát, egy besúgó a barátját, egy öreg a tanítványát, kit az a part nevelt, melyre a gorgói gebe tolla hullott.²² Egyetlen rómainak sincs

²⁰ A dokumentumok hitelesítésekor a sorrend éppúgy a társadalmi helyzetet fejezte ki, mint a lakomákon a vendégek elhelyezése.

²¹ Görög színészek: Stratoclesről és Demetriusról – múlt időben – Quintilianus is megemlékezik (11, 3, 178), míg Haemust Iuvenalis említi 6. satírájában (197–199). Antiochus máshonnan ismeretlen.

²² Q. (?) Marcus Barea Soranust Kr. u. 66-ban ítélték el egy Nero-ellenes összeesküvésért, amihez a bizonyítékot kliense, P. Egnatius Celer szolgáltatta (ld. Tac. *Ann.* 16, 23–

itt helye, ahol valami Protogenes vagy Diphilus, netán Hermarchus irányít,²³ aki – népére jellemző bűn ez – sosem osztozik mással a barátján,²⁴ csakis az övé lehet egyedül. Ugyanis amikor készséges fülébe cseppent egy kicsit mérgéből, mely természete és hazája sajátja, engem kiraknak a küszöbön, odalesz a szolgaságban töltött idő... Seholy sem kisebb dolog kidobni egy klienst, mint itt!

[126] De hogy rólunk se hallgassak: a szegénynek itt miféle érdeme, miféle szolgálata lehet, még ha kész akár éjjel is togát öltve szaladni, amikor a praetor már hajtja a lictort, hogy menjen fejét leszegve, hisz a gyermektelen nők már rég felébredtek, nehogy a hivataltárs előbb köszöntse Albinát és Modiát?!²⁵ Nemesek fiait látod egy gazdag ember szolga mellé szegődve, amaz meg Calvinának vagy Catienának annyit is megad, amennyit a tribunusok kapnak a legióban, hogy egyszer-kétszer rajtuk rángatózhasson. Te meg? Ha megtetszik egy felöltözött szajha arca, azt sem tudod, oda merd-e inteni Chionét a magas székről.

[137] Ha tanút állítasz Rómában, legyen bár oly szent, mint az idai istenség vendéglátója,²⁶ lépjen elő maga Numa,²⁷ vagy aki a lángoló

32 és *Hist.* 4, 10). Iuvenalis utalása alapján utóbbi Tarsosban tanulhatott – a mondat vége a városnév egyik lehetséges etimológiáját idézi fel, melyet a sajátosan megnevezett, Medusa véreből születő Pegasus lehullott tollából (gr. *tarsos*) vezetnek le. E rövid szakasz (114–118) eredetiségét olykor kétségbe vonják, mivel nem illeszkedik szervesen a szövegösszefüggésbe.

²³ Valószínűleg nem konkrét személyekre utal, egyszerűen jellegzetes görög nevek: „elsősülött”; „Zeusz-kedvelte”; „Hermész-vezette”. Ráadásul a Protogenes név negatív asszociációval bírhatott a korabeli olvasó számára, hiszen Caligula egyik különös-képp véreskezű embere is ezt viselte.

²⁴ Az *amicus* („barát”) szó hasonló kontextusban rendre a patrónust jelöli, ahogy ebben az esetben a „szolgaság” említésével Umbricius meg is világítja e kapcsolat valódi jellegét.

²⁵ A kliens-patrónus viszony fontos megnyilvánulási formája a reggeli üdvözlés (*salutatio*), aminek ábrázolása itt az örökségvadászattal (*captatio*) keveredik – ezért hangsúlyozza Umbricius, hogy egy gyermektelen nő üdvözlésére siet a praetor a lictorai felvezetésével.

²⁶ P. Cornelius Scipio Nasica, akit Kr. e. 204-ben arra jelöltek ki, hogy ő kísérje Cybele Phrygiából érkező szobrát Rómába.

²⁷ A bevezetőben is említett király ezúttal a tiszteletreméltóság archetipikus példaként jelenik meg.

templomból kimentette a rettegő Minervát,²⁸ akkor is a vagyonát firtatják először, erkölceit meg utoljára: »Hány szolgát etet? Mennyi földje van? Hány tálról lakomázik? Mekkorákról?« Amennyi pénzt őrzöl a ládikódban, hiteled is pont annyi van. Hiába esküszöl Samothrace²⁹ vagy a sajátjaink oltáira: úgy tartják, a szegény nem törődik sem az istenekkel, sem a villámaikkal, sőt mi több, ezt maguk az istenek is elnézik neki.

[147] Na és az, hogy közröhej tárgyává lesz, ha piszkos és szakadt a köpenye, mocskos a togája, egyik saruján már kirepedt a bőr, vagy ha össze is varrják e sebet, nem is egy szakadásban bukkan fel a vastag és friss szál? Semmi sem durvább ebben a nyomorult szegénységben, mint hogy nevetségessé teszi az embert. Azt mondják, hogy: »Menjen innen, ha szégyent ismer egyáltalán, keljen fel a párnáról, a lovagok helyéről mindaz, akinek vagyona ehhez a törvény szerint nem elég! Kerítők fiaii üljenek ide, bármelyik bordélyban születtek is, s a kikiáltó ragyogó sarja tapsoljon itt a tollrabló gladiátor és az edző kimosakodott gyermekei között!« Erre vágyott a gögös Otho, aki így elkülönített minket.³⁰

[160] Melyik vó tetszett itt apósának, ha vagyona nem ért fel kedvese csomagocskájához? Melyik szegény került be végrendeletbe? Mikor fogadta be az aedilisek tanácsa? Csapatba verődve kellett volna már régen elköltöznie a szegény polgároknak innen. Sosem könnyű a felemelkedés, ha erényeidet eltakarja házad szűkös vagyona, de Rómában még keményebb a próbálkozás: sokba van a nyomorúságos szállás, sokba a szolgák hasa, és sokba a takarékos ebédke... Itt szégyen cseréptányérról enni, bezzeg ha hirtelen egy marsus vagy szabin asztalnál találád magad, nem mondanád ezt csúfnak, s beérnéd egy durva sötétkék csuklyával.³¹

[171] Az igazat megvallva, Itália nagy részében csak a halottak viselnek togát. Még a fenséges ünnepnapokon is, mikor a füves színház-

²⁸ L. Caecilius Metellus, aki Kr. e. 241-ben kimentette a Palladiumot az égő Vesta-templomból.

²⁹ Az Égei-tengerben található szigetet többek közt a kabir kultusz tette nevezetessé.

³⁰ L. Roscius Otho tribunusra utal, aki Kr. e. 67-ben a később Domitianus által felélesztett *lex Roscia theatralisszal* a színházakban a szenátorok mögötti 14 sor használatát a lovagi cenzenzushoz, azaz a vagyoni helyzethez kötötte.

³¹ A sötétkék csuklya a komédiában a szegények öltözéke.

ban egy jól ismert bohózatot néznek, s a sápadt maszk szájától³² megretten a vidéki csecsemő anyja ölében, még akkor is ugyanazt a ruhát látod rajtuk, mint máskor! Sőt, ugyanazt látod a páholy nagyjain és a népen: még a nagyságos aediliseknek is elég az, hogy egy fehér tunika jelezze rangjukat.³³ Nálunk viszont erőn felül ragyog az emberek ruhája, s ezért gyakran a kelleténél többet kölcsönöznek mások pénzéből. Közös bűnünk ez! Itt mindannyian hivalkodó-hízeltető szegénységben élünk.

[183] De mit húzzam az idődet? Rómában mindennek ára van! Mennyit fizetsz, hogy végre egyszer köszönthesd Cossust, s hogy, ha meg nem is szólal, de legalább észrevegyen Veii-ent?³⁴ Az egyik az imádott ifjú szakállát nyírja, a másik a haját teszi el, a ház pedig megte-lik eladó süteményekkel.³⁵ Tessék, ez a tiéd, itt egy kis a harag-élesztő! Nekünk kell adóznunk, nekünk, a klienseknek, hogy a divatos szolgák vagyona hízzon!

[190] Ugyan ki fél, vagy félt valaha egyáltalán házomlástól a hűs Praenestében, az erdős bércek közti Volsiniiben, a szerény Gabiiban vagy a lankás Tibur magasában?³⁶ Bezzeg a mi városunkat jórészt csak vékonyka oszlopok tartják, ezekkel dúcolja alá a gondnok, ami megdől, s miután egy régi repedés száját betömte, győzköd, hogy nyugodtan alhatunk. Közben meg inog a rom felettünk.

[197] Ott kell élni, ahol nincs tűzvész, ahol nem félsz éjjel... De Ucalegon³⁷ már kiált is a vízért, már hordja is limlomit, már a harmadik emelet is füstöl. Te meg nem is tudsz róla! Hiszen ha az alsó szintekről

³² Az ún. Fabula Atellana egyik állandó karaktere volt a nagyra nyitott szájú maszkot viselő Manducus.

³³ Bizonyos vidéki városokban az aedilis volt a legmagasabb tisztség.

³⁴ A rabszolgák lefizetésére utal, ami szükséges lehetett ahhoz, hogy a kliens patrónusa közelébe kerülhessen.

³⁵ Az ifjúkor elérésekor a hajvágás és az első szakállvágás rituális keretek között zajlott – itt alighanem a patrónus fiúszertőjéről van szó. A sütemény szó az áldozati süteményeket jelöli.

³⁶ Volsinii etruszai, a másik három latiumi város, utóbbiak egyaránt üdülőhelyként is ismertek voltak.

³⁷ Utalás Vergilius *Aeneis*-ének 2. könyvére. Ucalegon egy trójai nemes, akinek háza a lángok martalékává válik – neve a iuvenalisi kontextusban beszélő névvé válik: *ouk alegón* annyi mint „nem törődő”, azaz egy mások kárával nem törődő görögként jelenik meg.

mindenki elfut, a legfölső fog majd megégni, melyet egyedül a tető véd az esőtől, ahol a gyöngé galambok tojnak. Cordus fekhelyén Procula sem fért volna el,³⁸ asztalát csak hat korsó ékesítette, no meg lent egy kicsike kancsóka, s a márvány alatt fekvő Chiron. Görög könyvecskéit egy ósdi kosárban őrizte, s barbár egerek rágcsálták az isteni verseket. Semmije se volt neki, hogy is tagadnánk? És a szerencsétlen még ezt a semmit is elvesztette! A csapásokat pedig az tetézi be, hogy amikor pőrén pár falatot kérne, se étellel, se tetővel, se vendégszeretettel nem szánja meg senki.

[212] Bezzeg ha Asturicus nagy háza dől le! Hajukat tépik az anyák, gyászba öltöznek a nemesek, elhalasztja a meghallgatást a praetor. Az egész várost ért csapást siratjuk akkor, gyűlöljük akkor a tüzet. Még lobog a láng, s valaki már rohan is, hogy márványt adjon, hogy összeszedje a költségeket. Ez ragyogó meztelen szobrokat ad, az valami Euphranor- és Polyclitus-remeket, egy nő ázsiai istenek régi díszeit, egy férfi könyveket, könyvtartót s középre Minervát, egy másik meg egy véka ezüstöt. Több lesz és jobb is e legboldogabb gyermektelen, Persicus kárpótlása, s már-már joggal gyanakodhatunk, hogy maga gyújtotta fel házat.³⁹

[223] Ám ha el tudsz szakadni a cirkusztól, a legjobb házat veheted meg Sorában, Fabrateriában vagy Frusinóban⁴⁰ annyiért, amennyiért most egy sötét lyukat bérelsz egy évre. Kiskert vár rád és sekély kút, melyhez kötél sem kell, könnyedén meríthetsz vizet zsenge növényeidre. Élj így, szeresd a kapát, jó gazdaként ápolj kerted, melyből száz pythagoreust is bőséggel megetethetsz.⁴¹ Már az is valami, ha bárhol, bármily félreeső helyen akár csak egy gyík ura lesz belőled.

[232] Itt a legtöbb beteg a kialvatlanságba hal bele – bár magát a bágyadtságot az égő gyomorban megakadt emésztetlen étel okozza. Melyik bérlakásban lehet egyáltalán aludni? Egy egész vagyonba kerül a

³⁸ Procula minden bizonnyal egy roppant alacsony személy – egyébként ismeretlen.

³⁹ Az Asturicus és a Persicus nevek együttes szerepeltetését egyaránt magyarázhatja az, hogy Persicus egy *domus Asturicine*nek nevezett házban élt, de a két név ugyanazt a személyt is jelölheti.

⁴⁰ Latiumi városok.

⁴¹ A pythagoreus tanok részét képezte a vegetarianizmus.

városban az alvás, ez a betegség fő forrása. A szűk utcasarkokon zörgő szekerek, s a beragadva szitkozódó hajcsár még Drusus⁴² és a tengeri fókák álmát is elűznék! Ha szólítja a kötelesség, már viszik is a gazdagot, a tömeg utat enged neki, az arcuk felett suhan el hatalmas csatahajóján, s közben olvas, ír vagy épp alszik odabent. A gyaloghintó bizony elringat, ha csukva az ablaka. De mégis ő ér oda előbb! Mi hiába sietünk, ha utunkba áll a hömpölygő tömeg, hátulról meg a nép egész hada nyomja a vesénk. Az egyik belém könyököl, a másik a hordszék kemény rúdjaival üt meg, emez gerendával ver fejbe, amaz meg egy hordóval. Lábszáraim sártól kövérek, mindenfelől hatalmas talpak tapodnak, lábujjam egy katona csizmaszege döfi át.

[249] Ugye látod, mekkora füstfelhő ünnepli a sportulát?⁴³ Száz vendég, mindenki nyomában saját konyhája. Még Corbulo is alig bírna el ennyi hatalmas edényt,⁴⁴ ennyi mindent a fején, a szerencsétlen szolgál meg nemcsak egyenes nyakkal tartja mindezt, hanem irama még a tüzet is legyezi.

[254] Szakadnak a frissen varrott tunikák, szálás ezüstfenyő billeg az érkező kocsin, pár másik szekér meg lucfenyőt hoz. Magasan bólogatnak, fenyegetik a népet. Hiszen ha elhajlik a tengely, mely a ligur követ szállítja, s a népre borítja a hegy gyomrát, mi marad majd az emberekből? Ki talál majd testrészeket, csontokat ott? A szétzúzott holttestek úgy vesznek a semmibe, mint a lélegzet. A háznép meg mit se tud erről, mossák a tálakat, kicsiny tüzet élesztgetnek, olajvakaróktól visszhangzik a ház, a törölközőket a telt edény mellé teszik. Össze-vissza futkosnak mindezekért a szolgálai, de ő már ott ül a parton, zöldfülüként borzad a rettentő révésztől, de nem remélhet fuvart a szerencsétlen az iszapos vízen át, mert senki nincs, aki egy érmét tenne a szájába.⁴⁵

⁴² Claudius császár melléneve – Suetonius arról számol be, hogy gyakran elaludt lakomákon. A fókákat a legmélyebb álmú állatoknak tartották.

⁴³ A *sportula* jelentése kortól és kontextustól függően változó. Itt egyfajta közös étkezést jelöl, amelyre a kliensek összegyűlnek, szolgálai pedig hordozható tűzhelyet visznek magukkal.

⁴⁴ Claudius és Nero hadvezére, Cn. Domitius Corbulo nagy termetéről Tacitus is megemlékezik (*Ann.* 13, 8).

⁴⁵ A rómaiak átvették a görög szokást, mely szerint a halott ember szájába egy érmét tesznek a holtakat az Alvilágba szállító Charon fuvardíjaként.

[268] Lásd most az éjszaka számos további veszedelmét! Mily magasak a tetők, ahonnét leesve agyoncsap a cserép? Hányszor repülnek ki repedt, törött edények az ablakon? Mekkora súllyal verik kékre-zöldre, akit eltalálnak? Sőt, még a járdát is feltörik! Akár gondatlannak is tarthatnak, ha végrendelet nélkül indulsz vacsorázni, mert nem számoltál egy hirtelen „esettel”. Voltaképpen annyiszor les rád a halál, ahány nyitva virrasztó ablak alatt elmész aznap éjjel. Egyetlen kívánságod hát ez legyen, s ezt vidd magaddal szánalmas óhajként: ériék be annyival, hogy egy széles tállal nyakon öntenek!⁴⁶

[278] Az arcátlan részegnek az a büntetés, ha senkivel nem akaszkodott össze: úgy szenved éjjel, mint Peleus sarja, mikor a barátját siratta,⁴⁷ előbb hasán fekszik, aztán meg hanyatt. Képtelen máshogy elaludni, az ilyeneknek a perpatvar hozza meg álmát. De bármily hitvány alak is ő, kit hevít a kor s a bor, óvatosan elkerül mindenkit, akik bíbor köpenye s hosszú kísérete erre inti, főleg ha sok a fáklya s az érclámpás körülötte. Engem viszont lenéz, mert csak a hold szokott hazavezetni, vagy egy gyertya pislákoló fénye, melynek kanócát beosztom és kímélem. Halld hát e szánalmas perpatvar előhangját – ha perpatvar egyáltalán, ahol csak te ütsz, engem meg csak ütnek...

[290] Elém áll és megállít. Engedelmeskednem kell, hiszen mit is tehetsz, ha egy örült kényszerít, aki ráadásul erősebb is. »Honnan jössz?« – kiabál. »Kinek az ecetes bora, kinek a babja püffeszt? Melyik suszterrel ettél nyesett hagymát és főtt ürüajkat? Nem felelsz? Beszélj, vagy fogadd a sarkam! Ki vele, hol a helyed? Melyik zsinagógában keresselek?« Próbálsz valamit mondani vagy meghúzod magad csendben? Egyre megy! Ugyanúgy megvernek, sőt aztán dühödten a törvény elé is rángatnak. Hogy mit szabad a szegénynek? Ha verik, kérlelhet, ha összeesett, könnyöröghet, hogy hadd menjen haza legalább néhány foggal a szájában.

[302] De ne csak ettől félj! Mindig lesz, aki kifoszt majd téged, miután bezárták az ajtókat, s a tavernák kapuin már a lakat sem zörög. Néha a fürge fegyveres rabló is úzi az ipart ekkor. Ugyanis valahányszor ren-

⁴⁶ Minden bizonnyal az éjjeliedények utcára ürítésére utal.

⁴⁷ Achilleus Hektór megölését és a Patroklos tiszteletére rendezett játékokat követően forgolódik hasonlóképpen az Ilias 24. énekének kezdetén: „hol oldalán fekvő, hol hátán, hol pedig arccal lefelé” (Hom. *Il.* 24, 10–11).

det tesznek katonáink a Pomptini-mocsárban és a Gallinaria-fenyvesben,⁴⁸ úgy szalad ide mindenki onnét, mint a vadak az etetőhöz. Hát van-e még kohó, van-e még üllő, mely nem súlyos láncot készít? Annyi vas megy el a bilincsre, hogy félő, elfogy az eke, s nem lesz majd kapa és karaszoló. Boldogok a dédapáink szépapjai, s boldognak mondhatod a királyok és tribunusok korát, amikor még egyetlen börtön elég volt egész Rómának.⁴⁹

[315] Sok más okot is hozzátehetnék még, de hív a szekér, és a nap lemenőben. Mennem kell. Az ökörhajcsár már ostorát lengetve integet nekem. Ég veled, ne feleddj el, és amikor csak Róma hazaenged Aquinumba pihenni, engem is hívj oda Cumaeből a Helviusok Cereséhez és a ti Dianátokhoz.⁵⁰ Megyek majd csizmában a hűvös tájakra, s meghallgatom szatírádat, ha nem szégyellik.”

⁴⁸ Bűnözők hírhedt rejtekhelyei – előbbi mellett haladt el a Via Appia, ezért több császár is megpróbált leszámolni a banditákkal.

⁴⁹ A *carcer Mamertinus*. A tribunusok említésével a Kr. e. 444 és 367 közötti időszakra utal, amikor létezett a *tribuni militum consulari potestate* (azaz „katonai tribunusok konzuli hatalommal”) hivatala.

⁵⁰ Valószínűleg a Helvius-család egy tagja épített Ceres-templomot Aquinumban, míg Diana esetében a birtokos névmás egyaránt utalhat a családra, illetve a város kötődésére az istennőhöz.

*D. Iunii Iuvenalis***SATVRA IV**

Ecce iterum Crispinus, et est mihi saepe uocandus
 ad partes, monstrum nulla uirtute redemptum
 a uitiiis, aegrae solaque libidine fortes
 deliciae, uiduas tantum aspernatus adulter.
 quid refert igitur, quantis iumenta fatiget 5
 porticibus, quanta nemorum uectetur in umbra,
 iugera quot uicina foro, quas emerit aedes
 [nemo malus felix, minime corruptor et idem]
 incestus, cum quo nuper uitata iacebat
 sanguine adhuc uiuo terram subitura sacerdos? 10
 sed nunc de factis leuioribus. et tamen alter
 si fecisset idem caderet sub iudice morum;
 nam, quod turpe bonis Titio Seioque, decebat
 Crispinum. quid agas, cum dira et foedior omni
 crimine persona est? mullum sex milibus emit, 15
 aequantem sane paribus sestertia libris,
 ut perhibent qui de magnis maiora locuntur.
 consilium laudo artificis, si munere tanto
 praecipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi;
 est ratio ulterior, magnae si misit amicae, 20
 quae uehitur cluso latis specularibus antro.
 nil tale expectes: emit sibi. multa uidemus
 quae miser et frugi non fecit Apicius. hoc tu
 succinctus patria quondam, Crispine, papyro?

¹ Domitianus (uralk. 81–96) közelebbről azonosítatlan, az 1. szatírában is említett egyiptomi származású kegyence.

² A szüzességi fogadalmukat megszegő Vesta-papnőket élve temették el. Pliniustól és Suetoniustól tudjuk, hogy Domitianus idején egy Cornelia nevű Vesta-szűzet halálra ítélték – nem egyértelmű, van-e közvetlen kapcsolat Crispinus alakja és ezen eset között.

*Iuvenalis 4. satírája***Igaz történet a nagy halról**

[1] Nézd, már megint Crispinus!¹ Gyakran kell színpadra szólítanom e szörnyet, kinek bűneit egyetlen erény sem enyhíti, e beteg kéjencet, ki csak a bujaságban bátor, e gaz csábítót, ki csak hajadon nőkre nem vet szemet. Nem számít, hogy mekkora az oszlopsor, ahol lovait izzasztja, mekkora a liget, melynek árnyában körbehordozzák, hogy micsoda házakat vett és mennyi földet a Forum mellett. Hisz egyetlen hitvány ember se lehet boldog, a legkevésbé pedig a szalagos papnő vérfertőző megrontója: élve kell a föld alá kerülnie a szűznek, ki összefeküdt vele a minap!²

[11] No, de most a kisebb bűneiről. Persze ha más követné el ezeket, az erkölcsbíró elé kerülne; csakhogy ami a derék Titius és Seius esetében rút, az Crispinushoz kimondottan illik. Mit tehetsz, ha egy elvetemült személy mocskosabb bármilyen vádnál? Hatezerért vett egy márnát, ezer sestertiust adott minden fontjáért, legalábbis így tartják, akik a nagy dolgokról még nagyobbakat mondanak.³ Dicsérném e mesteri ötletet, ha e méreates ajándékkal egy gyermektelen öreg végakaratóban csalná ki magának az első helyet,⁴ vagy ami még jobb, ha nagy hatalmú kedvesének küldené, aki barlangnyi gyaloghintója széles ablakai mögött utazik. De ilyesmire ne számíts! Magának vette! Sok dolgot láthatunk manapság, amit még szegény takarékos Apicius se tett meg.⁵ És ezt épp te, Crispinus, aki otthon annak idején még papirusszal övezted derekad?!⁶

³ A hal súlya és a ráköltött összeg (egy legionárius sokévi zsoldja) egyaránt túlzásnak tűnik.

⁴ Az ún. „örökségvadászok” ajándékokkal és egyéb szolgálatokkal igyekeztek lekenyerezni a törvényes örökös nélküli gazdagokat.

⁵ Ironikus: Marcus Gavius Apicius, kora császárkori híres-hírhedt ínyenc, aki Seneca tanúsága szerint azért követett el öngyilkosságot, mert úgy érezte, nem tudja tovább fentartani az életszínvonalát. A neve alatt hagyományozott szakácskönyv évszázadokkal halála után keletkezett.

⁶ Utalás Crispinus egyiptomi származására és egykori alacsony sorára.

hoc pretio squamae? potuit fortasse minoris piscator quam piscis emi; prouincia tanti uendit agros, sed maiores Apulia uendit. qualis tunc epulas ipsum glutuisse putamus induperatorem, cum tot sestertia, partem exiguam et modicae sumptam de margine cenae,	25 30
purpureus magni ructarit scurra Palati, iam princeps equitum, magna qui uoce solebat uendere municipes fracta de merce siluros? incipi, Calliope. licet et considerare: non est cantandum, res uera agitur. narrate, puellae Pierides, prosit mihi uos dixisse puellas.	35
cum iam semianimum laceraret Flauius orbem ultimus et caluo seruiret Roma Neroni, incidit Hadriaci spatium admirabile rhombi ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon,	40
impleuitque sinus; neque enim minor haeserat illis quos operit glacies Maeotica ruptaque tandem solibus effundit torrentis ad ostia Ponti desidia tardos et longo frigore pingues. destinat hoc monstrum cumbae linique magister pontifici summo. quis enim proponere talem aut emere auderet, cum plena et litora multo delatore forent? dispersi protinus algae inquisitores agerent cum remige nudo,	45
non dubitaturi fugitiuum dicere piscem depastumque diu uiuaria Caesaris, inde elapsum ueterem ad dominum debere reuerti.	50

⁷ Száraz, rossztaajú vidék – ezért nagyobb földet lehet itt venni ugyanazon az áron.

⁸ A szatírát Iuuenalis 101 és 117 között publikálta, valószínűleg a 110-es években; a kifejezés Domitianus korára utal vissza.

⁹ Azaz: egyiptomi halakat.

¹⁰ Az eposzparódia kezdete az epikus Múzsá, Kalliopé invokálásával.

¹¹ Az éneklés ti. hagyományosan állva történik – Iuuenalis így állítja kontrasztba a fik-tív tárgyú epikus költészetet saját igaz történetével.

Ennyit egy marék pikkelyért? Talán még a halászt is olcsóbban megvehetted volna, mint ezt a halat; tartományok adnak el földeket ennyiért, sőt Apulia nagybirtokokat is.⁷

[28] Mit gondoljunk, mekkora lakomákat zabált fel a legfőbb vezér annak idején,⁸ mikor a nagy Palatium bíbor bohóca ily sokezer sestertiust böfögött fel egy szerényebb étkezés csekély, mellékes része után? S most ő az első a lovagok közt, aki egykor még a romlott áru közül kínálta nagy hangon honfitársait, a harcsákat?⁹

[34] Kezdd el, Calliope.¹⁰ Le is ülhetsz, nem kell énekelned, ez egy igaz történet.¹¹ Meséljetek, Pieria lányai, s váljék javamra, hogy lánynak neveztelek titeket.¹²

[37] Midőn már az utolsó Flavius gyötörte e félholt világot, s Róma is a kopasz Nerót¹³ szolgálta, felbukkant egy hihetetlen méretű adriai rombuszhal Venus háza előtt, mely a dór Ancon fölé magasodik,¹⁴ és megtöltötte a hálót. Nem kisebb példány akadt ugyanis bele, mint amelyeket Maeotis jege rejt,¹⁵ majd kiont a hullámozó Pontus szorosaiba,¹⁶ miután a nap áttörte a fagyot, a tétlenségtől lomhán, s a hosszú téltől kövéren.

[45] A háló és a sajka mestere¹⁷ a főpapnak¹⁸ szánja e szörnyet. Ugyan ki is merne áruba bocsátani vagy megvenni egy ekkora fogást, mikor a partok is tele vannak besúgókkal?! A lépten-nyomon felbukkanó hínárvizsgálók¹⁹ tüstént perbe fognak a védtelen evezőst, nem röstellnék azt állítani, hogy szökevény e hal: sokáig táplálta a császári keltező, s innen csusszant ki, vissza kell hát térnie régi gazdájához.

¹² A Domitianus-udvart meghatározó hízelgés megjelenése: a *puella* szó sem „fiatal lány”, sem „szűz” értelemben nem lehet igaz a Múzsákra.

¹³ Domitianust Suetonius tanúsága szerint nagyon bántotta kopaszodása; a Neróval való összehasonlítás a legkevésbé sem hízelgő.

¹⁴ A syracusaei menekültek által alapított mai Ancona védőistensége, Venus temploma egy dombon állt

¹⁵ Az Azovi-tenger, amely sekélyisége és alacsony sótartalma miatt könnyen befagy.

¹⁶ A Fekete-tenger.

¹⁷ Iuvenalis itt mímelt epikussággal nevezi meg az öreg halászt.

¹⁸ A *pontifex maximus*nak, azaz Domitianus császárnak.

¹⁹ Mivel a hínár teljesen értéktelen, valószínűleg a magukat álcázó besúgókra utal.

si quid Palfurio, si credimus Armillato,
 quidquid conspicuum pulchrumque est aequore toto
 res fisci est, ubicumque natat. donabitur ergo, 55
 ne pereat. iam letifero cedente pruinis
 autumnno, iam quartanam sperantibus aegris,
 stridebat deformis hiems praedamque recentem
 seruabat; tamen hic properat, uelut urgueat auster.
 utque lacus suberant, ubi quamquam diruta seruat 60
 ignem Troianum et Vestam colit Alba minorem,
 obstitit intranti miratrix turba parumper.
 ut cessit, facili patuerunt cardine ualuae;
 exclusi spectant admissa obsonia patres.
 itur ad Atriden. tum Picens 'accipe' dixit 65
 'priuatis maiora focis. genialis agatur
 iste dies. propera stomachum laxare sagina
 et tua seruatum consume in saecula rhombum.
 ipse capi uoluit.' quid apertius? et tamen illi
 surgebant cristae. nihil est quod credere de se 70
 non possit cum laudatur dis aequa potestas.
 sed derat pisci patinae mensura. uocantur
 ergo in consilium proceres, quos oderat ille,
 in quorum facie miserae magnaeque sedebat
 pallor amicitiae. primus clamante Liburno 75
 'currite, iam sedit' rapta properabat abolla
 Pegasus, attonitae positus modo uilicus urbi.
 anne aliud tum praefecti? quorum optimus atque
 interpret legum sanctissimus omnia, quamquam
 temporibus diris, tractanda putabat inermi 80
 iustitia. uenit et Crispi iucunda senectus,

²⁰ Besúgóók, előbbi talán a Suetonius által is említett M. Palfurius Sura.

²¹ Azaz a lázas periódusok ritkulásában.

²² Az Albanus és a Nemorensis tavakra kilátás nyílt a magasabban futó via Appiáról.

²³ A hagyomány szerint Tullus Hostilius alatt pusztult el az Aeneas fia, Ascanius által alapított Alba Longa, de Vesta kultusza megmaradt, még ha a rómainál kisebb templommal is.

²⁴ Eposzt idéző megnevezés több értelmezési lehetőséggel – a legvalószínűbb: Domitianus a római nép ellensége, akárcsak a két Atreus-sarj, Agamemnón és Menelaos a trójaiaké s ezzel együtt áttételesen a rómaiaké is.

Ha hiszünk Palfuriusnak és Armillatusnak,²⁰ akkor kincstári vagyon minden, ami szép és különös a tengeren, bárhol is ússzon. Így hát eladományozza a halat, kárba ne vesszen.

[56] Már engedett a halálhozó ősz a dérnek, már a negyednapi lázban bíztak a betegek,²¹ csikorgott a csúf tél, s friss zsákmányát őrizte; a halász mégis siet, mintha a déli szél hajtaná. Aztán ahogy a tavak fölé ért,²² hol romokban bár, de még őrzi Alba a trójai lángot és a kisebbik Vestát,²³ a bejáratnál egy pillanatra csodálkozó tömeg állta útját. Majd utat engedtek neki, könnyű sarkaikon kitérültek az ajtószárnyak, s a kívül rekedt atyák a bebocsátott étekre bámultak. Atrideshez megy.²⁴ Így szólt ekkor Picenum szülőtte:

[65] „Fogadd el, nagyobb ez holmi házi tűzhelynél. Legyen ünnep e nap! Gyorsan, tömd meg gyomrod finom falatokkal, fogyaszd el a te korszakodra tartogatott rombuszhalat! Ő maga is azt akarta, hogy kifogjam!” Hát van ennél nyíltabb hízelgés? És mégis fölmered a császár tараja! Hisz nincs, mit el ne tudna hinni magáról az égiekkel felérő hatalom, ha dicsérik.

[72] De nem volt elég nagy tál a halhoz! Tanácsba hívták tehát az előkelőket, akiket gyűlölt ő, s akik arcán sápadtság ült e hatalmas férfi balsorsú barátsága miatt.²⁵ Épphogy elkiáltotta magát a liburnus,²⁶ hogy „igyekezzetek, már leült”, már rohant is köpenyt ragadva Pegasus,²⁷ a rémült város minap kinevezett házmestere.²⁸ Hát mi más volt akkoriban a prefektus? Közülük a legkiválóbb volt ő, és a legszentebb tolmácsa a törvényeknek: bármily kegyetlen is volt az a kor, mégis mindent kard nélkül akart alávetni a jognak. És megjött Crispus derűs öregsége is,²⁹

²⁵ A *cliens-patronus* és hasonló alá-fölérendelt viszonyokat Iuvenalis gyakran illeti gúnyosan a barátság szóval.

²⁶ Egy liburniai rabszolga.

²⁷ Az 1. tanácsadó: Plotius Pegasus jogász, konzul, kormányzó és *praefectus* – írásaiból töredékek ránk maradtak.

²⁸ A város rendjét fenntartani hivatott *praefectus urbi* hivatalának gúnyos lekicsinylése. A *vilicus* szó a többiek felvigyázó rabszolgát jelöli, így Pegasus nem más, mint az első Domitianus rabszolgái sorában.

²⁹ A 2. tanácsadó: Q. Vibius Crispus háromszoros konzul, Afrika és Hispania Tarraconensis kormányzója, akinek ékesszólását és szellemességét is dicséri a hagyomány. Az udvar igazi túlélője, legalább Nerótól Domitianusig megőrizte befolyását (és életét).

cuius erant mores qualis facundia, mite ingenium. maria ac terras populosque regenti quis comes utilior, si clade et peste sub illa saeuitiam damnare et honestum adferre liceret	85
consilium? sed quid uiolentius aure tyranni, cum quo de pluuiis aut aestibus aut nimbo uere locuturi fatum pendebat amici? ille igitur numquam derexit brachia contra torrentem, nec cuius erat qui libera posset	90
uerba animi proferre et uitam inpendere uero. sic multas hiemes atque octogensima uidit solstitia, his armis illa quoque tutus in aula. proximus eiusdem properabat Acilius aeui cum iuvene indigno quem mors tam saeua maneret	95
et domini gladiis tam festinata; sed olim prodigio par est in nobilitate senectus, unde fit ut malim fraterculus esse gigantis. profuit ergo nihil misero quod cominus ursos figebat Numidas Albana nudus harena	100
uenator. quis enim iam non intellegat artes patricias? quis priscum illud miratur acumen, Brute, tuum? facile est barbato inponere regi. nec melior uultu quamuis ignobilis ibat	105
Rubrius, offensae ueteris reus atque tacendae, et tamen improbior saturam scribente cinaedo. Montani quoque uenter adest abdomine tardus, et matutino sudans Crispinus amomo quantum uix redolent duo funera, saeuior illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro,	110

³⁰ A 3. tanácsadó: a vérvonalát Aenasig visszavezető Acilius-család egy tagja, valószínűleg a Claudius alatt konzulságot viselő M'. Acilius Aviola.

³¹ A 4. tanácsadó: M'. Acilius Glabrio, Traianus konzultársa 91-ben, négy évvel később Domitianus száműzte és meggyilkoltatta.

³² Azaz „a föld fia”: egy senki.

erkölcsi mint ékesszólása, lelke jámbor. Akadhatott volna-e nála hasznosabb társa tenger, föld és népek urának, ha e pusztító vérengzés közepette elítélhette volna a kegyetlenséget és őszinte tanácsokat adhatott volna? De mi lehetne erőszakosabb egy zsarnok fülénél? Akkor is életét kockáztatja a barátja, ha az esőről, a nyárról vagy a tavaszi felhőkről készül vele beszélni! Ezért hát sosem tárta ki karjait árral szemben, nem olyan polgár volt ő, aki lelkéből szabad szavakat tár elő, s életét is felteszi az igazságra. Így láthatott meg sok telet és nyolcvan nyári napfordulót, e páncél megvédte még abban a palotában is.

[94] Mögötte igyekezett kortársa, Acilius³⁰ és fia, ki a rá váró oly kegyetlen, ura kardjaitól sürgetett halálra nem szolgált rá.³¹ Ám akkoriban csodaszamba ment, ha egy nemes megérte az öregkort, ezért szeretnék inkább egy gigász öcsikéje lenni!³² Mit se használt e szerencsétlennek, hogy az albai arénában pucér vadászként szúrt le numidiai medvétet kézitusában.³³ Hisz ki ne ismerné manapság az előkelők fondorlatait? Ki csodálja még azt a híres hajdani elmésséged, Brutus?³⁴ Könnyű egy szakállas királyt rászedni! Ezeknél nem jobb ábrázattal érkezett, bár közrendű volt, a régi, ki sem mondható bűnben vétkes Rubrius,³⁵ aki mégis szégyentelenebb volt egy satírát író hímszajhánál is.³⁶

[107] És ott van Montanus hasa is, súlyától lomha, és a reggeli parfümöt izzadó Crispinus, kinek illatát két temetés is alig múlja felül, a nála is kegyetlenebb Pompeius, kinek halk suttogására is átvágják a torkod,³⁷

³³ Talán önmaga megalázása (a vadakkal küzdő *venatorokat* a gladiátoroknál is alacsonyabbra tartották) céljából, hogy ezzel hárítsa el a fenyegető vést a feje fölül. Dio szerint ironikus módon Domitianus épp az arénában mutatott rátermettsége miatt ölette meg.

³⁴ Az utolsó király, Tarquinius Superbus elűzésében kulcsszerepet vállaló L. Iunius Brutusra utal. A szakállviselés a régi időket idézi, csak Hadrianus császár hozza vissza a divatba.

³⁵ Az 5. tanácsadó: Rubrius Gallus, aki már a 68-69-es polgárháborúban is katonai szerepet vállalt Nero és Otho oldalán. Bűne egy scholion szerint a császárné megrontása még gyermekkorában – ez a titok adhatott hatalmat felette Domitianusnak.

³⁶ Aligha konkrét utalás, általánosságban: „szégyentelenebb, mint aki hímszajha létre a rossz erkölcsöt támadja.”

³⁷ A 6. és a 8. tanácsadó nem azonosítható, előbbi talán a Nero idején befolyásra szert tett Curtius Montanus. A 7. tanácsadó nem más, mint a satíra elején támadott Crispinus.

et qui uulturibus seruabat uiscera Dacis
 Fuscus marmorea meditatus proelia uilla,
 et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
 qui numquam uisae flagrabat amore puellae,
 grande et conspicuum nostro quoque tempore monstrum, 115
 caecus adulator dirusque ta pontet satellites,
 dignus Aricinos qui mendicaret ad axes
 blandaque deuexae iactaret basia raedae.
 nemo magis rhombum stupuit; nam plurima dixit
 in laeuum conuersus, at illi dextra iacebat 120
 belua. sic pugnas Cilicis laudabat et ictus
 et pegma et pueros inde ad uelaria raptos.
 non cedit Veiento, sed ut fanaticus oestro
 percussus, Bellona, tuo diuinat et 'ingens
 omen habes' inquit 'magni clarique triumphi. 125
 regem aliquem capies, aut de temone Britanno
 excidet Aruiragus. peregrina est belua: cernis
 erectas in terga sudas?' hoc defuit unum
 Fabricio, patriam ut rhombi memoraret et annos.
 'quidnam igitur censes? conciditur?' 'absit ab illo 130
 dedecus hoc' Montanus ait, 'testa alta paretur
 quae tenui muro spatiosum colligat orbem.
 debetur magnus patinae subitusque Prometheus.
 argillam atque rotam citius properate, sed ex hoc
 tempore iam, Caesar, figuli tua castra sequantur.' 135
 uicit digna uiro sententia. nouerat ille
 luxuriam inperii ueterem noctesque Neronis
 iam medias aliamque famem, cum pulmo Falerno
 arderet. nulli maior fuit usus edendi
 tempestate mea: Circeis nata forent an 140
 Lucrinum ad saxum Rutupinoue edita fundo
 ostrea callebat primo deprendere morsu,
 et semel aspecti litus dicebat echini.

³⁸ A 9. tanácsadó: Cornelius Fuscus, Galba és Vespasianus oldalán küzdött a polgárháborúban, Domitianus idején *praefectus praetorio*. A 86-87-es daciai hadjáratban esett el.

³⁹ A 10. tanácsadó: A. Didius Gallus Fabricius Veiento, háromszoros konzul, aki Nero, Domitianus és Nerva alatt is megőrizte befolyását.

majd a beleit a dák keselyűknek tartogató, márvány villájában csatákon töprengő Fuscus³⁸ és a ravasz Veiento³⁹ a halálhozó Catullusszal,⁴⁰ kit sosem látott kedveséért fűtött a szerelem: még a mi korunkban is emlékszünk e hatalmas szörnyre, a vak hízelgőre, a kegyetlen hídi csatlósra,⁴¹ ki méltó lenne rá, hogy Aricia útjai mellett kolduljon és alázatos csókokat dobáljon a száguldó szekereknek.

[119] Senki sem ámult úgy a halon mint ő: hosszan beszélt balra nézve, ám jobbán volt a vad. Épp így volt szokása a cilix ökölvívók ütéseit, és a fiúkat egészen a vászontetőig repítő emelőt is dicsérni.⁴² Veiento nem hagyja magát! Bellona,⁴³ mintha csak te érintetted volna meg, úgy kezd megszállott kinyilatkoztatásba: „Fényes és nagy diadalod hatalmas előjele ez! Királyt ejtesz majd foglyul, vagy a brit Arviragus hull le szekérrúdjáról.⁴⁴ Idegen állat ez: és látod a hátán fölmeredő lándzsákat?” E Fabricius-sarj csak egy dolgot mulasztott el: megemlékezni a hal szülőhazájáról és életkoráról.

[130] „Hát akkor mit gondolsz? Vágassam fel?”⁴⁵ „Kíméljük meg e méltatlan sorstól” – mondta Montanus. „Gyártassunk egy mély edényt, vékony fal ölelje körül hatalmas öblét! Gyorsan kell egy nagy Prometheus⁴⁶ e fazékhoz! Hamar, hozzátok az agyagot és a korongot, s a mai naptól, Caesar, fazekasok kísérjék táborod!”

[136] Győzött e hozzá méltó javaslat. Ismerte ő a régi udvar fényűzését is, Nero éj közepén új erőre kapó étvágyát, mikor falernusi bor égette tüdejét. Az én koromban senkinek sem volt nagyobb tapasztalata az evést illetően: egy harapásra fel tudta ismerni, az osztriga Circeiben született vagy Lucrinus szikláján, esetleg Rutupiae mélységéből származik,⁴⁷ és első pillantásra megmondta, melyik partról érkezett a tengeri sün.

⁴⁰ A 11. tanácsadó: L. Valerius Catullus Messalinus, Domitianus kétszeres konzultársa, hírhedt besúgó – a hagyomány vakságát és kegyetlenségét is hangsúlyozza.

⁴¹ A latin szöveg feltehetőleg romlott – a 116. sor utólagos betoldás lehet.

⁴² A *pegma* a színi előadások során használt emelő, amelynek nagyszerűségén éppúgy ámult Catullus, mint az óriási halon – ti. egyiket sem látta.

⁴³ Valószínűleg szabin eredetű hadistennő.

⁴⁴ Caesar tanúsága szerint a britannusok a szekérrúdra állva harcoltak.

⁴⁵ Domitianus egyetlen megszólalása a „rombuszhal-eposzban”.

⁴⁶ Prometheus az első fazekas, hiszen agyagból formálta meg az embereket.

⁴⁷ Circeii: Róma-közeli tengerpart; Lucrinus: tó Baiae mellett; Rutupiae: a mai Richborough Britannia délkeleti partvidékén

surgitur et misso proceres exire iubentur
consilio, quos Albanam dux magnus in arcem 145
traxerat attonitos et festinare coactos,
tamquam de Chattis aliquid toruisque Sygambris
dicturus, tamquam ex diuersis partibus orbis
anxia praecipiti uenisset epistula pinna.
atque utinam his potius nugis tota illa dedisset 150
tempora saeuitiae, claras quibus abstulit urbi
inlustresque animas inpune et uindice nullo.
sed periit postquam cerdonibus esse timendus
coeperat: hoc nocuit Lamiarum caede madenti.

⁴⁸ Germán népek, a *Chatti* ellen Domitianus hadat viselt, valószínűleg e hadjáratról (melyben a történetírók tanúsága szerint részt sem vett) írta Statius a *De bello Germanico* eposzt.

[144] Felkelnek, véget ér a tanács, elküldik az előkelőket, akiket rettegésük közepette úgy rángatott a nagy vezér albai várába, mintha csak a chattok népéről vagy a vad sygamberekről⁴⁷ akart volna szólni valamit, mintha aggasztó levél érkezett volna sebes szárnyon a világ távoli tájairól.

[150] És bárcsak inkább ily csekélységekre szánta volna ezt az egész kegyetlen időszakot, mely jeles és dicső lelkeket vett el a várostól büntetlenül, bosszulatlan. De végül mégis elpusztult, miután már a mesteremberek is félni kezdtek tőle: ez okozta a vesztét neki, kinek kezét a Lamiák vére áztatta.⁴⁹

⁴⁹ L. Aelius Plautius Lamia Aelianus a későbbi császárné, Domitia első férje. Suetonius szerint kényszerű válására utaló tréfás megjegyzései miatt ölette meg a császár.